

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
ODSJEK ZA KLASIČNU FILOLOGIJU
Filozofski fakultet

Mia Stubičar

UTJECAJ KATULA NA PJESNIŠTVO RAJMUNDA KUNIĆA

Diplomski rad

Mentor: dr. sc. Irena Bratičević

Zagreb, ožujak 2019.

Sadržaj

1. UVOD.....	1
2. Hrvatski latinizam.....	2
2.1. Opći podaci.....	2
3. Rajmund Kunić.....	3
3.1. Povijesni i književni kontekst.....	3
3.2. Kunićev književni opus.....	4
3.2.1. Epigramatski opus.....	6
3.2.2. Popis Kunićevih netiskanih i tiskanih elegija (prema Radeljinu prijepisu).....	8
4. Elegija u klasičnoj grčkoj i rimskoj književnosti te najznačajniji predstavnici.....	11
4.1. Gaj Valerije Katul.....	13
4.1.1. Povijesni i književni kontekst.....	13
4.1.2. Katulova poezija.....	14
4.1.3. Dikcija Gaja Valerija Katula.....	16
4.1.4. Najstarija sačuvana rimska elegija.....	17
4.1.5. Utjecaj klasične elegije na Kunićevo pjesništvo.....	20
4.1.6. Četiri Kunićeve elegije u stilu Gaja Valerija Katula.....	21
4.1.7. Analiza i interpretacija.....	22
5. Epigram u klasičnoj grčkoj i rimskoj književnosti.....	28
5.1. Definicija i glavni predstavnici (grčki epigramatičari).....	28
5.1.1. Rimski epigramatičari.....	30
5.1.2. Tablični prikaz Katulovih četrdeset osam epigrama u elegijskim distisima (69-116).....	30
5.1.3. Katulovi invektivni epigrami i karikature.....	32
5.1.4. Epigrami Geliju.....	33
5.1.5. Slična tematika u Dubrovčanina - invektiva.....	35
5.1.6. Etički motivi u pjesništvu Rajmunda Kunića.....	38
5.1.7. Epigrami nadgrobne tematike.....	40
6. Ljubavni kanconijer.....	40
6.1. Analiza nekih kratkih pjesama Lezbiji i Lidi.....	43
6.1.1. Katulova i Kunićeva <i>puella</i> te njezini epiteti.....	48
7. Hendekasilabi.....	51
7.1. Parmsko izdanje Kunićevih hendekasilaba (1803.).....	51

7.1.1. Stilistička analiza Kunićevih hendekasilaba	52
7.1.2. Deminutivi u hendekasilabima	53
7.2. Katulovi hendekasilabi	55
7.2.1. Carmen XLII: pjesma hendekasilabima	55
7.3. Katulova Carmen I i IX i Kunićevi hendekasilabi V i XV - usporedba	56
8. Kunićeve parafraze Katula	59
9. Katul i Kunić u nastavnoj praksi latinskog jezika	64
10. Zaključak	65
11. Popis literature.....	66

1. UVOD

U ovom će radu biti prikazan utjecaj rimskog pjesnika Gaja Valerija Katula na Rajmunda Kunića, dubrovačkog pjesnika hrvatskog latinizma. Nakon općih podataka o hrvatskom latinizmu i njegovim glavnim predstavnicima koji su obilježili to razdoblje hrvatske književnosti, slijedi Kunićeva biografija i stvaralaštvo s fokusom na bogat epigramatski opus, zatim utjecaj grčkog i rimskog pjesništva na njegove pjesme. Neoterički pjesnik Gaj Valerije Katul svojim je stilom i dikcijom uspio djelovati na našeg pjesnika, što je ponajviše vidljivo u nekim Kunićevim epigramima, hendekasilabima i četirima elegijama, koje će u ovom radu biti analizirane. Zbog povećeg broja Kunićevih pjesama nije moguće analizirati čitav njegov opus, te će biti odabrane samo one u kojima je utjecaj najočitiji, od ljubavnog kanconijera Lidi, do nekih epigrama nadgrobne i šaljive tematike, ali i invektiva, budući da ljubavni osjećaji i satira prevladavaju u poeziji obojice pjesnika, a nipošto se ne ustručavaju pokazati čitateljima najiskrenije emocije i dijeliti moralne poruke – posebice Kunić u skupini epigrama pod naslovom *Moralia*.

2. Hrvatski latinizam

2.1. Opći podaci

Hrvatski latinizam je, prema klasičnom filologu Vladimiru Vratoviću, punopravni sastavni dio hrvatske književnosti, ali i europske, zbog brojnih pjesničkih vrsta, oblika i po znatnom dijelu tematike.¹ Latinski je bio opći književni jezik, ponajviše u razdoblju humanizma, koji je u Hrvatskoj trajao od prvih desetljeća petnaestog do početka sedamnaestog stoljeća, te se smatra jednim od najdugovječnijih i najranijih u Europi², ponajviše zbog blizine s Italijom – izvorištem humanizma, ali i zbog više i kontinuirane veze naših priobalnih krajeva s Apeninskim poluotokom, posebice od 1409., kada je Dalmacija pripala Veneciji.³ U stoljeću Francuske revolucije, u vrijeme kada je latinski ustuknuo pred narodnim jezicima, u hrvatskoj književnosti i dalje ostaje prestižan medij, a tekstovi koji onda nastaju nesumnjivo su u rang s onima iz humanističkog razdoblja.⁴

Glavni humanistički centri bili su Zadar, Split, Šibenik, Dubrovnik i Kotor, međutim, posebno nam je interesantan dubrovački centar, čiji je latinitet jednakim intenzitetom trajao do 19. st. i ostavio velika književna imena, kao što Ruđer Bošković, Benedikt Stay, Rajmund Kunić, Brno Džamanjić, Džono Rastić i drugi. S obzirom na brojne književne centre i njihove predstavnike, koji su ostavili za sobom velik broj značajnih djela, hrvatska je latinistička književnost vrlo opsežna i raznolika u doba humanizma, budući da su u njoj zastupljeni svi rodovi i vrste, preuzeti iz grčko-rimske književnosti.

Nadalje, u poeziji je bio omiljen ep, ponajviše religijski i biblijski⁵ (15. / 16. st.), a kasnije filozofski i prirodosnanstveni⁶ (18. st.). Isto tako, bila je razvijena moralistička, religiozna i ljubavna ili pak „platoniska“ lirika.⁷ Jedna od trajnijih humanističkih i neolatinističkih vrsta je elegija, raznolike tematike, kao i u antičko doba, a u njoj su se okušali mnogi naši pjesnici, primjerice Juraj Šižgorić, Ilija Crijević i Rajmund Kunić. Epigram je pjesnička vrsta u kojoj su naši pjesnici ostvarili najviše uspjeha, a među epigramatičarima se

¹ Vratović, 1989.

² Glavičić, 1990.

³ Prodaja Dalmacije Mlecima dogodila se u srpnju 1409. godine, a prodao ju je Ladislav Napuljski za 100 000 dukata.

⁴ Vratović, *Hrvatski latinizam u XVIII. stoljeću*, 2003.

⁵ Jakov Bunić, Marko Marulić i Damjan Benešić pisali su takve epove.

⁶ Glavni predstavnici: Ruđer Bošković i Benedikt Stay.

⁷ „Platonskoj“ lirici bio je skloniji Dubrovčanin Karlo Pucić. Usp. Glavičić, B. *Hrvatski latinisti-humanisti na razmeđu XV/XVI. stoljeća*, 1990., str. 65.

ističu Ivan Česmički i Rajmund Kunić, čiji je opus s nešto više od 3500 epigrama daleko najopsežniji. Pisali su se još panegirici (pjesme pohvalnice), a satire⁸ i pastore ili ekloge⁹, proslavljene antičke vrste, bile su manje zastupljene.

3. Rajmund Kunić

3.1. Povijesni i književni kontekst

Rajmund Kunić (lat. *Raymundus Cunichius*), slavni pisac epigrama i prevoditelj Homerove *Ilijade* na latinski, profesor grčkog jezika i retorike, rodio se 24. siječnja 1719. godine u Dubrovniku. Završio je isusovački kolegij u rodnome gradu, a potom stupio u isusovački red, nakon čega je nastavio studij u Rimu. Uz Bernarda Džamanjića, zbog svog je prevodilačkog rada najplodniji i jedan od najuspješnijih prevoditelja hrvatskog latinizma. Fizičar i matematičar Ruđer Bošković bio mu je profesor matematike na *Collegium Romanum*¹⁰, koji je ondje pohađao. Nakon što je završio *studia superiora* ili viši stupanj isusovačke naobrazbe, predavao je kao profesor (*magister*) gramatike i *studia humaniora* (književnosti) u Fermu¹¹, Castellu i Firenzi, te je ponovno došao u Rim, gdje je nakon studija teologije¹² postao profesor *humaniora* na *Collegium Romanum*.

Na njegovu otvorenost i druželjubivost ukazuju poznanstva sa slavnim *personama* Dubrovnika 18. stoljeća, a to su: već spomenuti Bošković, Stay, Džamanjić, ali je ostvarivao prijateljske veze i poznanstva i s talijanskim pjesnicima, Montijem, Alfierijem, Pindemontom i Metastasijem, sa slikarom Mengsom, kiparom Canovom, kompozitorom Cimarosom. Bio je i član uglednog salona Marije Pizzelli¹³, kojoj je pod pseudonimom *Lyda*, nadahnut Katulovim pjesmama Lezbiji, ispjevao brojne epigrame. Od 1750. bio je član ugledne talijanske akademije *degli Arcadi*, koja je okupljala poznate talijanske i književnike iz drugih zemalja, a arkadsko mu je ime bilo *Perelaos Megaris*.¹⁴ Druga akademija kojoj je pripadao, ona naziva *degli occulti* ili Akademija *Occultorum*, donijela je uspjeh u njegovu prevodilačkom radu, jer ga je knez Baldassare Odescalchi, njezin književni mecena, trideset

⁸ Među našim satiričarima ističu se Damjan Benešić i Džono Rastić. Satire su pisane redovito u heksametrima. Usp. Glavičić, B. *Hrvatski latinisti-humanisti na razmeđu XV/XVI. stoljeća*. 1990. str. 65.

⁹ Nalazi se tek u djelu Damjana Benešića.

¹⁰ Osnovao ga je 1551. Ignacije Loyola.

¹¹ Predavao je ondje gramatiku godinu dana.

¹² 1750. je bio zaređen za svećenika, a svečane redovničke zavjete u Družbi Isusovoj položio je 2. veljače 1752. V. Bratičević, *Novi prilozi za životopis Rajmunda Kunića*, 2012., str. 197

¹³ Kunić u osmoj pjesmi Lidi otkriva da se upravo Maria Pizzelli krije iza tog pseudonima.

¹⁴ Prema *Hrvatski latinisti II. Pet stoljeća hrvatske književnosti*. 1970. Matica hrvatska. Zagreb. str. 435.

godina mlađi od njega, poticao da prevede *Ilijadu*, te financirao njezino tiskanje u raskošnu i skupocjenu izdanju. O knezovu poticaju za prevođenjem i objavljivanjem velikog Homerova epa govore gotovo sva izvješća o Kunićevu životu, a svjedočanstvo ostavlja sam pisac u uvodnome tekstu pod naslovom *Operis ratio eidem clarissimo viro ab interprete reddita*, u kojem kaže da je imao pokrovitelja kakvog nije mogao ni poželjeti. Kunićeva su mecenu u Rimu smatrali jednim od najobrazovanijih aristokrata novijeg naraštaja, budući da je bio izučen u književnosti, jezicima, filozofiji i egzaktnim znanostima, a uz to je pripadao Akademiji *degli Arcadi* te dvjema katoličkim akademijama.

Kada 1773. isusovački red doživi svoje ukinuće, Kunić odbija katedru koju su mu ponudili na sveučilištu u Pisi, te do smrti, 22. studenog 1794., ostaje u Rimu¹⁵ kao biskupijski svećenik (*abate*) profesorom retorike i grčkog jezika. Nadalje, smatra se kako se pisanjem bavio do same smrti, i to kraćih književnih vrsta, primjerice epigrama, dok je brojne elegije i pjesme u heksametrima ponajviše pisao u mlađoj i srednjoj dobi. U prvoj polovini godine njegove smrti (1794.), sastavljeni su posljednji epigrami koji se mogu datirati, a posvetio ih je pjesnikinji improvizatorici Teresi Bandettini Landucci, gošći salona Odescalchi i članici Akademije *degli Arcadi*, u kojoj je dobila umjetničko ime *Amarilli Etrusca*. Njemu u spomen je u travnju 1795. održana komemorativna sjednica rimske Arkadije, kojoj su prisustovali uglednici Sorkočević, Galjuf, Chigi, Tosi, Marotti i Boni.¹⁶

3.2. Kunićev književni opus

Kunićev je opus poprilično raznolik i golem, na što ukazuje četrnaest govora, mnogobrojni epigrami (više od 3500), brojni *hendekasilabi* ili jedanaesterci raznolike tematike (46 pjesama u falečkom jedanaestercu)¹⁷, trinaest dužih pjesama u heksametru (*carmina*), elegije¹⁸ (46 ili 48), heksametarske poslanice (13), dvadeset parafraza Horacijevih i četiri Katulovih pjesama (*Paraphrases carminum ex Horatio et Catullo*). Osim spomenutih

¹⁵ Pokopan je u bazilici Svetih apostola, svojoj župnoj crkvi, u kojoj su Odescalchi imali *ius patronatus* nad oltarom sv. Antuna Padovanskog. Svi su podatci u ovome poglavlju prema Bratičević, *Novi prilozi za životopis Rajmunda Kunića*. 2012. str. 193-215.

¹⁶ Bratičević, 2013. Poveznica <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11420>. Pristupano 11 .3. 2019.

¹⁷ Nabožni, prigodni, poetički i satirični. Ponavljaju neke motive iz epigrama pisanih elegijskim distihom.

¹⁸ Po tematici, Kunićeve elegije se mogu razdijeliti na: sakralne (9), didaktičke (11), prigodne (5), upućene nekom prijatelju povodom nekog uspjeha, najčešće na književnom polju (23). P. Knezović, *Elegije Rajmunda Kunića*, Anali Dubrovnika 34 (1996): 103-119. Neki drugi izvori ih navode 47 (22 objavljene). 16 elegija nalazi se u izdanju sedmorice isusovačkih pjesnika (1772.), 14 ih je uvršteno u antologiju *Poetarum elegiographorum par nobile Simon Simonides Leopoliensis* (1771.), tri su u prvom izdanju *Zamagnae, Cunichii et Mazzolarii Romanorum elegiae* (1776.), a 17 ih je u proširenom *Collectio poetarum elegiacorum stylo, et sapore Catulliano scribentium* (1784.-1785.) <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11420>. 29. 9. 2018.

autorskih djela proslavio se i prijevodima s grčkog: prepjev Homerove *Ilijade*, oko 500 epigrama iz Grčke antologije, Himne Cereri, Kalimahove, Tirtejeve i Mimnermove elegije (fragment), 28 Ezopovih basni, te dosta slobodno i poetski 26 Teokritovih *Idila*.¹⁹ Sačuvana privatna pisma na talijanskom ili latinskom malobrojna su, a nema svjedočanstava da je pisao na materinskom jeziku, tj. hrvatskom.

Sačuvani su i njegovi autografi, koji su početak povijesti prikupljanja i priređivanja pjesnikove književne ostavštine. 1799. tiskar Bodoni tiskao je Kunićeve prepjeve Teokrita i epigrama iz Grčke antologije u izdanju *Theocriti Idyllia et epigrammata Latine conversa a Raymundo Cunichio Ragusino*, a 1803. godine 585 izvornih Kunićevih epigrama i 22 pjesme u falečkom jedanaestercu u izdanju naziva *Raymundi Cunichii Ragusini epigrammatum libri quinque. Accedit endecasyllaborum libellus*. Među Kunićevim prepisivačima ističe se jedan od podtajnika Dubrovačke Republike, Ivan Luka Volantić, koji je marljivo prionuo na posao, baveći se uspoređivanjem iz različitih predložaka, unoseći emendacije i razvrstavajući epigrame po skupinama. Rukopisi, koji svjedoče o njegovu radu na Kunićevoj ostavštini, sačuvani su samo u fragmentima, te su poslije njegove smrti bili u rukama Sebastijana Marinovića, a nešto je otkupio i Franjo Marija Appendini, koji je rukopise predao kanoniku i svećeniku dubrovačke katedrale, a potom jednome od najproduktivnijih i najpoznatijih dubrovačkih priređivača i prepisivača s 18. na 19. stoljeće, Rafaelu Radelji.

Kunić je, nesumnjivo, prema svom stvaralaštvu, jedan od najplodnijih pjesnika hrvatskog latinizma. Usprkos tome, zabrinjavajući je podatak da je vrlo malo toga do danas tiskano, na što ukazuje 21 (ili 22) tiskana elegija, dvije duže pjesme u heksametru, jedna poslanica, 22 pjesme u falečkom jedanaestercu, jedan govor u cijelosti, a samo nekolicina njih sačuvana je tek fragmentarno. Objavljena je tek možda četvrtina Kunićeva autorskog opusa, što se dobiva površinskim izračunom. Izvori kazuju da je na slabo tiskanje Kunićevih djela utjecala njegova samokritičnost i skromnost. Zastupljen je u antologijama *Latinsko pjesništvo u Hrvata* (Zagreb 1997.) i *Hrvatske muze na latinskom* (Zagreb 1998.).

¹⁹ Bratičević, 2016.

3.2.1. Epigramatski opus

Prvo mjesto u Kunićevu književnom stvaralaštvu zauzimaju epigrami (*epigrammata*), kojih je nešto više od 3500, a dijele se na nabožne (*sacra*), zavjetne (*votiva*), pohvalne (*encomiastica*), moralne (*moralia*), satirične (*satyrica*), šaljive (*ludicra*), grobne i žalobne (*sepulcralia et lugubria*), razne (*varia*), te epigrame posvećene Lidi i njezinoj obitelji (*ad Lydam Lydaeque familiam*). Do sada je tiskano oko tisuću i pol epigrama, od kojih je tisuću u izdanju iz 1827., a 585 u parmskom izdanju.

Epigramatski opus prošao je kroz nekoliko različitih raspodjela u skupine, od izdanja u Parmi, talijanske, Volantićeve i Radeljine prijepise, sve do Radeljina izdanja iz 1827. godine. Najzastupljeniji su satirični, koji se smatraju estetski najizraženijima, jer ljudske osobine i mane oštro opaža i opisuje, pritom prikazujući svoju nonšalantnost (Sat. 1.). Cilj mu je bio govoriti o ljudskim glupostima, sve kako bi olakšao sebi i bio od koristi onima koji su ga htjeli slušati, a imena ljudi u njegovim satiričkim epigramima najčešće su fiktivna, kako se ne bi prepoznali. Drugi su po zastupljenosti oni posvećeni Lidi²⁰ – ljubavni kanconijer – u kojemu su jasno vidljivi pjesnikovi osjećaji zaljubljenosti i zanesenost jednom otmjenom i lijepom ženom iz ugledne obitelji, ali i rimski pjesnički uzori, ponajviše Katul, Horacije i Tibul.

Prema rukopisu AMB 1156, jedinom rukopisu koji okuplja gotovo čitav Kunićev opus na jednom mjestu, ukupno je 3557 epigrama, a među njima 1975 onih koji nikada nisu bili tiskani. 3555 epigrama pisano je u elegijskom distihu, a samo dva u heksametru, dok je zavidna brojka stihova 20410. Međutim, nova je numeracija uspostavljena u *Via virtutis*, iz koje proizlazi da je u prijepisu AMB 1156 zapisano 3625 epigrama, dakle 68 manje.²¹ Zanimljiv je podatak da je Kunić nizao pjesme u falečkom jedanaestercu s onima u elegijskom distihu²², no zahvaljujući priređivačkoj tradiciji nastalo je poimanje Kunićevih epigrama kao kratkih pjesama u elegijskom distihu.

Kunićevi epigrami plod su njegova pohađanja salona i književnih druženja na kojima je promatrao ljude i njihove odnose te je poslije komentare virtuožno pretočio u stihove. Bio

²⁰ Njihov broj je 632.

²¹ 3625 nije posve točan broj Kunićevih autorskih epigrama koje donose AMB 1156 i izdanje njihovog najpotpunijega prijepisa *Via virtutis*. Usp. Bratičević, *Via virtutis/Put vrline*, sv. 2, 2016, str. 20.

²² To je vidljivo u autografnim sveščićima koji su danas uvezani u AMB 594. Na naslovnici prvog sveščića stoji naslov napisan Kunićevom rukom, „Raymundi Cunichii epigrammata temere collecta“, iako se na prvoj stranici nalaze hendekasilabi. „Prema svemu tome barem za jedno razdoblje autorova života znamo da je i svoje pjesme u falečkim jedanaestercima ubrajao u *epigrame*.“ V. Bratičević, *Via virtutis/Put vrline*, sv. 2, 2016., 22.

je veoma čest gost tih okupljanja, a takve je recitacije činio ili na zamolbu nazočnih ili jednostavno radi zabave, što je još jedan pokazatelj Kunićevog pjesničkog genija i talenta, iza kojega su bile godine vježbanja i enormno pjesničko iskustvo. Strukturna obilježja njegovih epigrama, po uzoru na ona antička, pokazala su koliki je majstor forme dubrovački pisac bio.²³

Slijedi tablični prikaz poretka Kunićevih epigrama, koji čine najveći dio njegova pjesničkog opusa, te njihov broj²⁴. Popis devet epigramatskih skupina nalazi se na prednjoj stranici drugoga sveščića. Prvi i uvodni epigram naziva se *Ad lectorem epigrammatum numerum improbantem*, te je, kako sam naslov kaže, posvećen čitatelju koji prigovara zbog broja epigrama. Taj se epigram nalazi ispod popisa, a izdvojen je iz ostalih skupina epigrama.

<i>Sacra</i>	75
<i>Votiva</i>	22
<i>Moralia</i>	327
<i>Encomiastica</i>	415
<i>Satyrica</i>	1479
<i>Sepulcralia et lugubria</i> ²⁵	73
<i>Ludicra</i>	239
<i>Varia</i>	362
<i>Epigrammatum libellus ad Lydam</i>	632

Poredak epigrama prema prvoj stranici Radeljina prijepisa AMB 1156

Datacija Radeljina prijepisa nije posve sigurna jer nema nikakve naznake o vremenu kada je nastao (vjerojatno između 1803. i 1811.).²⁶ 1827. je godine, u Martecchinijevoj tiskari, objavljeno Radeljino izdanje s nešto manje od tisuću pjesama, a donosi epigrame koji nisu zastupljeni u parmskom izdanju iz 1803. Radeljin je rukopis poslužio kao predložak za najpotpunije izdanje Kunićevih epigrama, a 1831. otkupio ga je fra Beninj Albertini na javnoj dražbi Radeljine imovine. Moguće je da je nakon Albertinija prijepis dospio u franjevačku knjižnicu preko zbirke fra Inocenta Čulića, sakupljača rukopisa i tiskanih izdanja, a Radeljin

²³ Bratičević, *Via virtutis/Put vrline*, sv. 2, 2016.

²⁴ Broj epigrama određen je prema novijoj numeraciji. Usp. Bratičević, *Via virtutis / Put vrline*, sv. 2, 2016.

²⁵ *et Lugubria (N.B.)* dodala je kasnija ruka, ne Radeljina nego vjerojatno Antuna Krše.

²⁶ 1803. je izašlo izdanje epigrama u Parmi, a 1811. u antologiji Urbana Appendinija izlazi jedna Kunićeva elegija, koju je Radelja naveo među netiskanima.

je rukopis evidentiran pod brojem 493 u katalogu Čulićeve biblioteke.²⁷ Međutim, prema novijim istraživanjima, prvi Kunićev priređivač, koji u kodeksu AMB 594 opisuje rad na prikupljanju građe nakon Marottijeve smrti, nije Radelja već Volantić, pa je iz toga jasno da Radeljin prijepis nije ovisio samo o parmskom izdanju nego i o Volantićevu radu, koji se datira od veljače 1804. do ožujka 1808.²⁸ Radeljin je prijepis najvjerojatnije nastao na temelju Volantićeva kodeksa, nakon 1808. ili 1821. godine.²⁹

3.2.2. Popis Kunićevih netiskanih i tiskanih elegija (prema Radeljinu prijepisu)

Radeljin rukopis započinje ranije spomenutim epigramima u devet skupina iza kojih slijede *carmina* u heksametrima, a zatim 28 elegija koje je prepisivač izdvojio kao netiskane.³⁰ Naslove i početne distihe popisao je samo onim elegijama za koje je znao da su već objavljene, te će također biti navedene u ovom radu.

Netiskane su:

1. *Elegia XXI S. Aloysius Gonzaga humanis rebus nuncium remittit*
2. *Elegia XXII De Divo Aloysio Gonzaga*
3. *Elegia XXIII Ab obscuris poetis*
4. *Elegia XXIV Tempus consumit omnia*
5. *Ad amicum elegia XXV*
6. *Elegia XXVI In die festo Beatae Virginis ab Angelo salutatae*
7. *Elegia XXVII Ad Somnum de Puero Iesu*
8. *Elegia XXVIII Antri Bethlaei visendi desiderium*
9. *Elegia XXIX S. Aloysius virtutis exemplar*
10. *Elegia XXX In adventu Romam Iosephi II Romanorum Imperatoris et Leopoldi Magni Ducis Hebruriae sede vacante per obitum Clementis XIII Pontificis Maximi*
11. *Elegia XXXII Ad auditores suos in studiorum instauratione*
12. *Elegia XXXIII habita a Puero Seminarii Romani convictore in studiorum instauratione*

²⁷ Katalog je objavio Ivan August Kaznačić, a u njemu je upravo Rafael Radelja prvi put naveden kao prepisivač Kunićevih tekstova.

²⁸ 1804. umire Marotti, a 1808. Volantić.

²⁹ Bratičević, 2016.

³⁰ Bratičević, 2016.

13. *Elegia XXXIV Garruli adolescentis quaerimonia*
14. *Elegia XXXV Myraeo Arcadum custode iterum declarato*
15. *Elegia XXXVI Ad Ponticum sibi certum esse Romae vivere*
16. *Elegia XXXVII Ad Cinnam poeseos contemptorem*
17. *Elegia XXXVIII Ad Ioannem Vidmanum patricium Venetum*
18. *Elegia XXXIX Ad Valgium*
19. *Elegia XL Ad Quintum a se olim cultum*³¹
20. *Elegia XLI De Francisco Lotharingio Romanorum Imperatore electo**
21. *Elegia XLII Ad formosum bonarum artium studia negligentem*
22. *Elegia XLIII Abjicit studium poeseos*
23. *Elegia XLIV Se gravioribus omissis leviora scribens*
24. *Elegia XLV Ad amplissimum virum Balthassarem Odescalchium tempore abolitionis Societatis Iesu*
25. *Elegia XLVI Ad clarissimum virum Michaellem Sorgium**
26. *Fragmentum elegiae XLVII Ad Puerum Iesum**
27. *Ad Pompeium Battonem pictorum nostri aevi facile principem Rufinae e vivis ereptae patrem moestissimum*

Prema Knezoviću, Kunićevim se netiskanim elegijama ne mogu dati uglavnom nikakvi prigovori s metričke, misaone, ali i poetske strane, već im je sudbina jednostavno takva da nisu tiskane, te upravo zbog toga manje poznate i teže dostupne književnoznanstvenoj procjeni, a smatra da je najbliža istini ona Urbana Appendinija: „Iako taj čovjek, najbolji zbog svojih epigrama, ne izaziva uvijek divljenje kod čitatelja, ipak je uvijek dražestan i piše brojne latinske stihove.“³²

³¹ Zvezdicom su označene elegije koje ne bi trebale pripadati netiskanim. Usp. Bratičević, *Via virtutis/Put vrline*, sv. 2, 2016, str. 18.

³² „Si vir ille maximus in suis epigrammatis non semper lectorem in admirationem rapit, semper tamen venustus est, numerosus et latinissimus.“ Appendini, *Carmina* (Ragusii, 1811), p. 266.

Popis Kunićevih tiskanih elegija:

1. *Ad amicum in Illyrico prope Epidaurum rusticantem*
2. *Rogerio Josepho Boscovich Soc. Jesu inter Arcades Numenio Anigreo ex longis itineribus reduci elegia*
3. *De bono aerumnae elegia*
4. *Ad Myraeum Arcadiae custodem elegia*
5. *Marchioni Joanni patritio viro nobilitate honoribus bonarum artium patrocinio praestanti sodalis sui carmina D. D. D., elegia*
6. *Ad Achamantem Pallantium supremum Arcadiae custodem de Myraei Ropheatici obitu atque apotheosis, elegia*
7. *Ad egregium oratorem sacrum, elegia*
8. *De Puero Iesu ad Aquilonem, elegia*
9. *Ad Benedictum XIV quum ex gravi morbo convaluisset, elegia*
10. *Ad Josephum Crivellium de Maria Theresia Hungariae Regina, elegia**
11. *Ad Franciscum Mariam Zanottum, elegia*
12. *Ad Ioannem Baptistam Robertum e Soc. Jesu, elegia*
13. *Ad amplissimum praesulem supresso nomine, elegia*
14. *Clementi XIII de Ludovico fratris filio S. Marci procuratori facto, elegia*
15. *Ad Bernardum Zamagnam suum olim auditorem, elegia*
16. *Balthasari Odescalcio Livii ducis Brachiani f. eximio bonarum artium cultori et patrono, elegia*
17. *Ad Balthasarem Odescalchium Livii II. Brachiani ducis filium SS. Caess. RR. AA. MM. cubicularium et comendatorium inclyti ordinis S. Stephani Hungariae regis apostolici Iliadis Latino carmine vertendae auctorem atque auspicem, elegia*
18. *Arcadia instaurata a Clemente XIII P.O.M., elegia³³*
19. *Ad Boream ne in puerum Jesum tam inclementer saevit elegia*
20. *De acerbissimo Christi cruciatu ac Beatae Virginis Matris moerore, elegia*
21. *Ad excelentissimum principem Abundium Rezzonicum Clementi XIII fratris filium senatorem urbis Romae declaratum, elegia*

³³ Tu je elegiju Radelja pogrešno uvrstio među netiskane, što je primijetio Puratić. Objavljena je u zbirci *Arcadum carmina* 1768.

Elegije *Rogério Josepho Boscovich Soc. Jesu inter Arcades Numenio Anigreo ex longis itineribus reduci elegia* i *De bono aerumnae elegia*, tiskane su više puta. Dužina elegija varira (od 7 do 191 distiha), kao i kod njegova uzora Katula, kod kojega je razlika najočitija u epigramima³⁴.

4. Elegija u klasičnoj grčkoj i rimskoj književnosti te najznačajniji predstavnici

Elegija (lat. *elegia*, grč. *ἐλεγεία*) naziv je za pjesničku vrstu u elegijskom distihu, a zapravo se radi o dvostihu sastavljenom od heksametra i pentametra kojim se najčešće izražava kakvo bolno iskustvo, kao što je razdvojenost od voljene osobe ili neostvorena ljubav. Etimološki, moguće je da sama riječ dolazi od maloazijske riječi za frulu (arm. *elegn-*), uz koju se elegija u svojoj početnoj fazi recitirala (jedna osoba bi recitirala a druga svirala instrument)³⁵. Antika proglašava elegijski distih metrom tužaljke iako ne postoje dokazi da je elegija izvorno bila tužaljka. Elegija je učeno-mitološka vrsta koju je njegovala aleksandrijska poezija. Aleksandrijsko doba je u grčkoj književnosti trajalo od 323. do 30. godine prije Krista, a iza naziva „aleksandrijsko“ stoje najvažniji predstavnici koji su tada živjeli i radili u Aleksandriji. Njihova je poezija bila namijenjena uskom krugu obrazovanih čitatelja, a specifičnosti poezije su da postaje intimnija i humanija od one koja je karakteristična za klasično doba.³⁶

Najstariji sačuvani fragmenti su starogrčki i potječu iz 7. st. pr. Kr., dok je tematika raznolika: domoljublje (Kalin i Tirtej), filozofske misli (Ksenofan i Teognid), politika (Solon), ljubav (Mimnermo³⁷) i mitologija (Kalin, Tirtej, Arhiloh, Teognid, Fokilid, Ksenofan, Simonid i Solon). Antički filozofi otkriće elegije pripisivali su trojici, Arhilohu, Kalinu ili Tirteju. Kalinova poezija sadrži elemente epskog pjesništva: epske izraze, formulaičnost i epske sintagme, a uz njega se prvi put veže topos *Dulce et decorum est pro patria mori*, koji je Horacije uvrstio u svoje *Ode* (III. 2. 13.).

³⁴ Duljina Katulovih epigrama varira od jednog distiha (npr. *Carmen* 106) do osamdeset (C. 68).

³⁵ Osim frule, elegiju su rjeđe pratili žičani instrumenti poput jambike i klepsijamba.

³⁶ Salopek, D.; Sironić, M. *Grčka književnost u: Povijest svjetske književnosti* 2, ur. V. Vratović, str. 7 - 187, Zagreb 1977.

³⁷ Prvi je u elegiju, krajem 7. st. pr. Kr., uveo elemente ljubavi s patnjom. Kasnije je tužnu ljubavnu elegiju pisao aleksandrijski pjesnik Kalimah.

Kalimah iz Kirene središnja je figura aleksandrijske poezije i najveći elegičar toga razdoblja, koji je ujedno udario temelj povijesti grčke književnosti.³⁸ Proslavio se elegijama pod naslovom *Uzroci (Aitia)* u četiri knjige, u kojima nastoji objasniti podrijetlo običaja i kultove vezane za mit. Posebno je izvršio utjecaj na neoterika Katula, koji je prepjevao na latinski Kalimahovu prigodnu elegiju pod naslovom *Berenikina kosa (Coma Berenices)*, a ta je elegija u zbirci rimskog pjesnika zauzela mjesto pod rednim brojem 66. Istu je elegiju, više od tisućljeća kasnije, parafrazirao Dubrovčanin Kunić, ovdje se ugledavši na Katula.

Međutim, prihvaćanje subjektivno oblikovana izričaja, popraćenog melankolijom i sjetnim ugođajem, pripisuje se tek predstavnicima rimske elegije (Propercije, Tibul, Ovidije, Katul i Kornelije Gal), a u njoj prevladavaju opisi turobnih stanja, rezignacije, boli i žalovanje za prošlim i izgubljenim. Ljubav je glavna tema elegija Seksta Propercija, koji slijedi utjecaj aleksandrijskih uzora u skladu s neoteričkom tradicijom, a svakako su zastupljene i one povijesno-mitološke.

Najpoznatiji rimski elegijski pjesnik uz Propercija i Ovidija, Albije Tibul, jednostavnim je latinskim pjevao o ljubavnim radostima, zanešenosti i patnji, a zbornik pod njegovim imenom *Corpus Tibullianum*, sačinjen od ukupno 36 elegija, uvelike je utjecao na hrvatske latiniste, ponajviše Iliju Crijevića i Rajmunda Kunića. Tibula kronološki slijedi Publije Ovidije Nazon, koji je unatoč progonstvu na Crno more, čiji je razlog možda pjesma *Ars amatoria* ili umiješanost u nepoznati skandal u obitelji cara Augusta, uspio ostaviti veliki trag u rimskoj književnosti, te je još za života smatran njezinim najvećim pjesnikom s preko 30 000 stihova.

³⁸ Kao predstojnik aleksandrijske knjižnice sastavio je prvu grčku bibliografiju *Popis onih koji su se proslavili na bilo kojem području i onoga što su napisali*, čime je udario temelj povijesti grčke književnosti. Usp. Salopek, D.; Sironić, M. 1977. *Grčka književnost u: Povijest svjetske književnosti* 2. str. 162.

4.1. Gaj Valerije Katul

4.1.1. Povijesni i književni kontekst

Rimski pjesnik neoterik³⁹, Gaj Valerije Katul, rodio se oko 84. g. pr. Kr. u Veroni, a umro oko 54. g. pr. Kr. u Rimu⁴⁰, u jednom od najuzburkanijih perioda u rimskoj povijesti.⁴¹ U vrijeme njegove rane mladosti zbile su se mnoge promjene na političkom planu: Gaj Marije je već sedmi put izabran za konzula, a ubrzo nakon toga nastupio je prvi veliki građanski rat između Marija i Sule.⁴² Nadalje, za Katulovo su doba karakteristični događaji koji su uvelike obilježili rimsku povijest, od Suline diktature, Katilinine zavjere, Ciceronovog konzulata, prvog trijumvirata, do Cezarovih pohoda na Galiju, Germaniju i Britaniju. Međutim, Katul nije doživio nove građanske ratove i stvaranje velikog *Imperium Romanum*. Iako ondašnje stanje u Rimu nije bilo nimalo idealno, pogotovo u političkom i ekonomskom smislu, isto se ne može primijeniti na kulturu, u prvom redu pjesništvo, koje je onda veoma cvalo. Prema Škiljanu, sve ono što danas smatramo počecima prave rimske književnosti nastalo je u petom stoljeću Republike, tijekom njezine propasti ili poslije toga.⁴³ Ne postoji Katulova biografija iz antičkog razdoblja, ali se informacije o njegovom životu mogu pronaći kod nekih antičkih pisaca i u njegovim pjesmama.⁴⁴

Nakon što je iz rodnog grada Verone – područja tadašnje Cisalpinske Galije – s 22 ili 24 godine došao u Rim, Katul se kretao u aristokratskom društvu, gdje je, između ostalog, upoznao ženu kojoj je posvetio brojne ljubavne pjesme, lijepu i raskalašenu damu, a vjerojatno se zvala Klodija.⁴⁵ Ta je fatalna žena obilježila čitav njegov život i poeziju, i pod

³⁹ „Pod nazivom neoterici, koji potječe iz kasne antike, ali ga nalazimo već i u Cicerona (*poetae novi, neoterici*, tj. novi pjesnici, noviji), razumijevamo skupinu pjesnika, gotovo bismo rekli pjesničku školu, koja se u svom estetskom programu svjesno odvrća od Enija i starijega rimskog pjesništva, smatrajući klasicima grčke pjesnike aleksandrijskog razdoblja.“ Vidi Vratović, V. *Rimska književnost*, 2008., Zagreb, str. 106. Ciceron ih je podrugljivo nazivao *cantores Euphorionis* (Euforionovi pjevači), po Euforionu, grčkom pjesniku iz 3. i 2. st. pr. Kr., helenističkom *poeta doctus*, koji je bio na glasu kao teško razumljiv pjesnik, ali je u helenističko doba uživao ugled. Ponajviše je pisao epilije i elegije, ali i rasprave u prozi. Usp. poveznica: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=18570>. Pristupano 26. 11. 2018.

⁴⁰ Jeronim je u *Kronikama* zabilježio da se Katul rodio 87. pr. Kr. i da je živio do 57. pr. Kr., dakle 30 godina. Usp. D. Škiljan, *Katul, Pjesme*, 1979. Vratović je zabilježio da se rodio 83. pr. Kr. (2008.)

⁴¹ Vrijeme koje je prethodilo raspadu Republike i uspostavljanju Rimskog Carstva.

⁴² Škiljan, D., *Katul, Pjesme*, 1979.

⁴³ Isto.

⁴⁴ http://www.ancient-literature.com/rome_catullus.html. Pristupano: 3. 12. 2018.

⁴⁵ Klodija (lat. Clodia Metelli) bila je sestra Publija Klodija Pulhera, Cezarovog pristalice i pučkog tribuna, i žena Kvinta Metela Celera, konzula otrovanog 59. pr. Kr. Katul joj je posvetio 25 pjesama.

pseudonimom *Lezbija* (u čast Sapfe, pjesnikinje s Lezba), ušla u povijest književnosti i ljubavne legende.⁴⁶ Katul nije pokazivao nikakav interes za političke i stranačke borbe, već je naginjao ljubavi, zabavi i umjetnosti, dakle, svim velegradskim užiticima, što ga je dovelo do modernog književnog pravca neoterika, čija je poezija subjektivna i osjećajna,⁴⁷ lišena objektivnosti i društvenih situacija.

4.1.2. Katulova poezija

Prije nego što se osvrnemo na Katulovu pjesničku ostavštinu, potrebno je ukratko objasniti rukopisnu tradiciju, bez koje danas ne bismo imali sačuvane Katulove pjesme. Oko 1305. godine je u Veroni pronađen rukopis (*Codex Veronensis*), a sadržavao je ukupno 116 pjesama. Dva su prijepisa, pod signaturama O i X, načinjena od tog rukopisa, koji je pod signaturom V. Jedan od prijepisa danas se čuva u biblioteci u Oxfordu (*Bibliotheca Bodleiana*), dok je drugi, koji je možda posjedovao Francesco Petrarca, prepisivan dvaput (G i R 1375. godine), ali je na žalost izgubljen.⁴⁸ *Editio princeps* izašao je u Veneciji 1472., a godinu dana poslije, Francesco Puteolano objavio je u Parmi drugo izdanje. Joseph Justus Scaliger je 1577. objavio ispravljenu verziju Katulovih pjesama (*Catulli Properti Tibulli nova editio*). Danas je popisano 129 sačuvanih rukopisa, pretežito iz 15. stoljeća.⁴⁹

U svojem kratkom, tridesetogodišnjem životu, Katul je ostavio zbirku od 116 pjesama (oko 2400 stihova) pod nazivom *Catulli Veronensis Liber*, a pjesme se mogu podijeliti u tri skupine: prvi dio zbornika čini šezdeset pjesama raznolike metrike⁵⁰ i tematike kojih je najviše u zbirci te se smatraju njenim najvrjednijim dijelom. U zbirci prevladava ljubavna tematika, potom simpotičke pjesme ili pjesme o gozbi, ali i rugalice i politički epigrami

„Problem s Klodijom Meteli je taj da ju vidimo samo kroz oči muškarca koji ju je mrzio i čija je svrha u govoru za Celija bila da namjerno ocrni njen karakter, tako da sud ne povjeruje u njezino svjedočanstvo.“ Usp. Wiseman, T. P, *Catullus & His World*, Cambridge University Press, 1985., str. 15.

Ciceron u Att. II 1.5 piše: „sed ego illam odi male consularem. Ea est enim seditiosa, ea cum viro bellum gerit“. Najviše podataka o toj ženi dao nam je Ciceron, koji ju naziva *mulier nobilis*, tako da iz te sintagme doznajemo o njezinu podrijetlu. Usp. isto.

⁴⁶ Škiljan, 1979., 9.

⁴⁷ Lirsko „ja“ pokazuje raspon osjećaja do tada nepoznat u rimskoj književnosti: od najnježnije ljubavi do prostačkog vrijeđanja. Usp. poveznica <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=30921>. Pristupano 18. 1. 2019.

⁴⁸ <https://www.poetryfoundation.org/poets/gaius-valerius-catullus>. 18. 1. 2019.

⁴⁹ http://catullusonline.org/CatullusOnline/index.php?dir=edited_pages&pageID=11. 18. 1. 2019.

⁵⁰ Metri su: jedanaesterac (najviše), holijamb, jampski trimetar, safička strofa, veći asklepijadski stih, katalektički jampski tetrametar.

kojima pokazuje nesklonost prema velikim političkim ličnostima, primjerice Cezaru, Ciceronu i Katonu, a takvom je vrstom epigrama utjecao na Horacija i Marcijala.

Pjesnikova sreća u strasnoj i intenzivnoj ljubavi prema Lezbiji istinski je doživljena (Carmen V), nakon čega ljubav prestaje biti idilična i lijepa kao na početku, budući da pjesnik počinje doživljavati ljubomoru i mržnju, što dovodi do prekida ljubavi, izraženog poznatom antitezom u 85. pjesmi pod nazivom *Odi et amo* („Mrzim i volim“). Njihova veza, koja je trajala možda četiri godine, bila je za pjesnika puna boli i teško podnošljiva, zbog ljubomore i razočaranja koja su se neprestano ponavljala.

Središnje mjesto u zbirci zauzimaju duže pjesme (61 - 68), među kojima se ističu metrički dotjerane i metaforički prožete mitske pjesme o Atisu (63) i svadbi Peleja i Tetide (*De nuptiis Pelei et Thetidos*). Osim spomenutih mitoloških priča, u središnjem dijelu zbirke nalazi se i prepjev *Berenikine kose*, izvorno elegije grčkog pjesnika Kalimaha, ranije spomenutog u radu. Među „srednjim“ većim pjesmama, svoje mjesto zauzela je najstarija sačuvana rimska elegija i najstariji epilij (64) – dvije pjesničke vrste koje su poznate tek od Katula i prikazuju ga u nekom drugom svjetlu – kao učena pjesnika (lat. *poeta doctus*) – koji iskrenost zamjenjuje učenošću, a osjeća je razumom, čime se gubi njegova dotadašnja jednostavnost i jasnoća u pisanju.⁵¹ Epigrami, pisani elegijskim distihom, tvore posljednju cjelinu zbirke (69 - 116), a o njima će u radu biti govora kasnije.

Katulova lirika, koju su nadahnuli eolski pjesnici Alkej i Sapfa⁵², pokazala je novinu u rimskoj književnosti, zbog prožetosti emocijama i intimnim osjećajima, a nisu ju uspjeli nadmašiti ni kasniji veliki pjesnici. Međutim, glavni utjecaj izvršili su helenistički pjesnici, posebice Kalimah i pjesnici Aleksandrijske škole, koja je propagirala neoteričko pjesništvo – otklon od klasične epske književnosti čiji je glavni predstavnik bio Homer. Glavni principi helenističke poezije utjecali su kako na Katula tako i na ostale neoterike – njegovanje lirskih i malih epskih formi, ponovno oživljavanje (revitalizacija) elegije, uvođenje mitoloških i učenih sadržaja pomiješanih s erotskim, patetika izraza i virtuoznost.⁵³

Katul je, nesumnjivo, utjecao na elegičare Tibula, Ovidija i Propercija, ali i na kasniju europsku liriku, primjerice na Georgea Gordona Byrona i Johanna Wolfganga von Goethea. Međutim, Katulovo se pjesništvo uspjelo odraziti i u našoj latinističkoj književnosti, što

⁵¹ Usp. Škiljan, 1979.

⁵² Koliko je cijenio Sapfu, pokazuje i upotreba safičke strofe u nekim pjesmama.

⁵³ Škiljan, 1979.

uvelike pokazuju pjesme hrvatskih latinista, Ilije Crijevića, Ignjata Đurđevića, Rajmunda Kunića i drugih.

4.1.3. Dikcija Gaja Valerija Katula

Sasvim je sigurno da je dikcija rimskoga pjesnika bila drugačija od uobičajene klasične, te ju treba razlikovati po njezinoj čistoći, jednostavnosti i eleganciji, premda u onim djelima mitološke tematike, u kojima dominiraju grecizmi, postaje *kruta* i artifičijelna.⁵⁴ U pjesmama prevladavaju snažne emocije, većinom povezane s ljubavnim osjećajima prema Lezbiji, ženi koju u jednom momentu priželjkuje i želi doživotno ljubiti, a u drugom mu smeta njezina nevjernost, zbog čega ne štedi uvrede i psovke.

U manjim pjesmama prevladava *sermo urbanus* ili *gradski govor*, dok u onima veće forme *sermo doctus* ili *učeni govor*. Primjerice, u epiliju⁵⁵, elegiji i dužim pjesmama javljaju se brojni grecizmi koji doprinose učenu govoru. Deminutivi su gotovo pa sastavni dio Katulova pjesničkog stila u duhu neoterika, što je kasnije preuzeo Kunić i vješto uklopio u svoju poeziju, o čemu će biti govora kasnije u radu.

Isto tako, Katulova poezija ne oskudijeva ni vulgarnim izrazima ni onima iz seksualne sfere, pa se u njegovu pjesničku opusu mogu pronaći i četiri pjesme o muškom spolnom organu⁵⁶, kao i o homoseksualnosti i incestu.⁵⁷ Proste riječi povezane sa seksualnošću u njegovoj su poeziji gotovo pa neizbježne, a neke od pjesama koje obiluju vokabularom iz te sfere su 16. i 97. pjesma. U 16. pjesmi obraća se Furiju i Aureliju koji su njegovu poeziju smatrali nemuževnom, a njega prostim pjesnikom.⁵⁸ Pretpostavlja se da bi Furije mogao biti Furije Bibakul, jedan od *neoterika*, ali za to nema dovoljno dokaza. Obraća im se vulgarnim i nepristojnim riječima, uočljivima u prvom stihu pjesme (*Pedicabo ego vos et irrumabo*), a iste riječi ponavlja u zadnjem stihu. Za Aurelija koristi grčku imenicu *pathicus*, što bi se moglo prevesti kao homoseksualac ili bludnik, a za Furija *cinaedus* ili mlađi partner u homoseksualnoj vezi. U 97. pjesmi predstavlja lik Emilija kojem se ruga jer je bez zubiju, a iz ustiju mu smrdi kao iz stražnjice, stoga pjesnik smatra da je svejedno što se prije ponjuši. Desni su mu stare i podosta okrnjene (*gingivas vero ploxeni habet veteris*), a ždrijelo nalik stidnici mazge dok mokri (*meientis mulae cunnus habere solet*). Ponad toga, seksualno je

⁵⁴ Schwabe, L., *Teuffels History of Roman literature*, 2017., 395.

⁵⁵ Radi se o svadbi Peleja i Tetide.

⁵⁶ Carmina 94, 105, 114, 115.

⁵⁷ Posebice pjesme Geliju, u kojima prevladava invektivni ton.

⁵⁸ Njih dvojicu spominje i u 11., 15., 21., 23., 24. i 26. pjesmi.

aktivan s mnogim ženama te sebe smatra lijepim. Pjesma završava još jednom uvredom za njega – ako koja žena dođe u doticaj s njim, može se smatrati da tom bolesnom lupežu (*aegroti carnificis*) liže stražnjicu, što je za Katula gnjusna čin.

4.1.4. Najstarija sačuvana rimska elegija

Kao što je već spomenuto, najstarija sačuvana rimska elegija i epilij nalazi se u središnjem dijelu Katulove zbirke, pod rednim brojem LXIV, međutim, nije pisana u elegijskom distihu, već u daktilskom heksametru, čime rimski pjesnik odstupa od uobičajene metričke forme, tipične za elegiju. Tema elegije je svadba Peleja i Tetide, Ahilejevog oca i majke. Prema grčkoj mitologiji, Pelej je sin eginskoga kralja Eaka i Endeide, kralj u tesalskoj Ftiji i suprug nereide Tetide. Stupio je u brak s Tetidom u koju je bio zaljubljen grčki vrhovni bog Zeus, koji ju zbog jednog proročanstva⁵⁹ ipak nije htio oženiti, stoga je Tetidu odlučio prepustiti smrtniku Peleju.⁶⁰ Katul je poznatu grčku priču pretočio u daktilski heksametar, ne toliko tipičan metar za njega, a nipošto ni za neoteričku poeziju koja se, kako je već rečeno, po tematici i metrici suprotstavljala uobičajenoj klasičnoj.

Njihova svadba bila je dugo očekivana svečanost u Tesaliji, gosti su dolazili odasvud, a veliki broj svadbenih uzvanika Katul prikazuje stihovima o praznini i pustoši pojedinih mjesta iz kojih dolaze. Primjerice, doznajemo da su neki uzvanici iz Kijera, Tempe i Larise, a polja su zbog tog važnog dana ostala čak i bez orača.⁶¹ Nasuprot gradskoj pustoši stoji raskoš dvora optočenog zlatom i srebrom⁶², gdje je pjesnik vješto primijenio figuru antitezu. Slijedi detaljan opis dvorskog interijera, pa umjesto zlata i srebra nailazimo na prijestolje od bjelokosti, pehare te ostalo kraljevo blago⁶³. Zahvaljujući takvu opisu, bogatom vizualnim pjesničkim slikama, doznaje se i položaj Tetidinog svadbenog ležaja, okićenog indijskom slonovom kosti, prekrivenog grimizom dobivenim od jedne školjke.

⁵⁹ Radi se o proročanstvu da će sin nadvisiti svoga oca.

⁶⁰ *cui Iuppiter ipse,*

ipse suos divum genitor concessit amores;

⁶¹ *deseritur Cieros, linquunt Pthiotica Tempe*

Crannonisque domos ac moenia Larisaea,

Pharsalum coeunt, Pharsalia tecta frequentant.

rura colit nemo, mollescunt colla iuvenis

⁶² *ipsius at sedes, quacumque opulenta recessit*

regia, fulgenti splendent auro atque argento.

⁶³ *candet ebur soliis, collucent pocula mensae,*

tota domus gaudet regali splendida gaza.

Opisivanje (lat. *descriptio*) ili ekfraz⁶⁴ (grč. *ἐκφρασις*) šarenog pokrova pokazuje Katulovu tendenciju za detaljnim opisima, iz kojih se doznaje još jedan mit – onaj o Arijadni i Tezeju.⁶⁵ Katul je tim dvama mitovima pokazao glavnu antitezu u elegiji – nesretna ljubav zbog Tezejevog napuštanja Arijadne i svečana svadba Ahilejevih roditelja koji su stupili u skladni brak.⁶⁶ Nakon mita o Tezeju i Arijadni, radnja se ponovno vraća na tesalski dvor, gdje uzbuđenje zbog svatova nipošto nije jenjavalo, a darovi su bili obilni. Hiron splete vijenac od mnoštva cvijeća s polja, brda i riječnih voda, a Penej iz zelene Tempe donese visoke bukve s korijenjem, lovor, topolu i čempres, koje posadi oko dvora kako bi napravio široko predvorje natkrito lišćem.⁶⁷ Slijede imena poznatih uzvanika: Prometej, zatim Jupiter i Junona s njihovom djecom – osim Artemide i Apolona – koji su prezreli Peleja. Konačno započinje opis svečanosti na kojoj su pjevale Parke, odjevene u bijele dugačke haljine s grimiznim obrubom, a ružičaste su im vrpce krasile tjeme. Parke su bile zadužene za obred, koji nije bio

⁶⁴ ekfraz (grč. *ἐκφρασις*: opisivanje), antički naziv koji je uveo Dionizije Halikarnašanin (*Retorika*) za postupak opisivanja, a Priscijan preveo na latinski kao *descriptio*. Upotreba mu je dvovrsna. U širem značenju, upućuje na svako izlaganje kojemu je svrha slikovito predočavanje kakve teme (ljudi, događaja, mjesta i dr.) i rabi se ponajviše u sklopu školskih vježbi. U užem značenju, ograničen je na opis umjetničkih djela i rukotvorina (npr. tapiserija, urni i kupa), vezuje se na niz uzornih ekfraz koje za svoj predmet uzimaju štitove epskih junaka kod Homera (*Ilijada*), Hezioda (*Štit*), Vergilija (*Eneida*) i Nona (*Ep o Dionizu*), a zatječe se i u umjetnosti XX. st. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=17305>. Pristupano 18. 1. 2019.

⁶⁵ *pulvinar vero divae geniale locatur
sedibus in mediis, Indo quod dente politum
tincta tegit roseo conchyli purpura fuco.
haec vestis priscis hominum variata figuris
heroum mira virtutes indicat arte.*

*namque fluentisono prospectans litore Diae,
Thesea cedentem celeri cum classe tuetur
indomitos in corde gerens Ariadna furores,
necdum etiam sese quae visit visere credit,
utpote fallaci quae tum primum excita somno
desertam in sola miseram se cernat harena.*

⁶⁶ *nulla domus tales umquam contextit amores,
nullus amor tali coniunxit foedere amantes,
qualis adest Thetidi, qualis concordia Peleo.*

⁶⁷ *quorum post abitum princeps e vertice Pelei
advenit Chiron portans siluestria dona:
nam quoscumque ferunt campi, quos Thessala magnis
montibus ora creat, quos propter fluminis undas
aura parit flores tepidi fecunda Favoni,
hos indistinctis plexos tulit ipse corollis,
quo permulsa domus iucundo risit odore.
confestim Penios adest, viridantia Tempe,
Tempe, quae silvae cingunt super impendentes,
Minosim linquens doris celebranda choreis,
non vacuos: namque ille tulit radicitus altas
fagos ac recto proceras stipite laurus,
non sine nutanti platano lentaque sorore
flammati Phaethontis et aerea cupressu.
haec circum sedes late contexta locavit,
vestibulum ut molli velatum fronde vireret.*

moguć bez nekih elemenata: preslice obavijene vunom, vreteno i košarice od pruća u koje bi stavljale klupka bijele predene vune.⁶⁸ U vrijeme vršenja obreda izricale su sljedeće proročanstvo – dolazak supruge Tetide s kojom će Pelej, prema njihovom usudu, biti u skladnu braku te rođenje junaka Ahileja i njegovi junački podvizi. Elegija završava Parkinim opisom doba kada su bogovi posjećivali kuće heroja i bili u kućama smrtnika⁶⁹, što se promijenilo otkada se pojavio sramotan zločin, nepravda, bratoubojstvo, otkako su sinovi prestali žaliti mrtve roditelje, očevi prvorodenim sinovima poželjeli smrt i njihovim suprugama oduzeti djevičanstvo, a majke bludno zgriješile sa svojim sinovima.⁷⁰ Sve te promjene u ljudskom svijetu bile su mrske bogovima, koji su smatrali da ljudi svojim nepromišljenim postupcima i nedoličnim ponašanjem preziru pobožnost.

⁶⁸ *his corpus tremulum complectens undique vestis
 candida purpurea talos incinxerat ora,
 at roseae niveo residebant vertice vittae,
 aeternumque manus carpebant rite laborem.
 laeva colum molli lana retinebat amictum,
 dextera tum leviter deducens fila supinis
 formabat digitis, tum prono in pollice torquens
 libratum tereti versabat turbine fusum,
 atque ita decerpens aequabat semper opus dens,
 laneaque aridulis haerebant morsa labellis,
 quae prius in levi fuerant exstantia filo:
 ante pedes autem candentis mollia lanae
 vellera virgati custodibant calathisci.*

⁶⁹ *saepe pater divum templo in fulgente revisens,
 annua cum festis venissent sacra diebus,
 conspexit terra centum procumbere tauros.
 saepe vagus Liber Parnasi vertice summo
 Thyiadas effusus euantis crinibus egit,
 cum Delphi tota certatim ex urbe ruentes
 acciperent laeti divum fumantibus aris.
 saepe in letifero belli certamine Mavors
 aut rapidi Tritonis era aut Amarunsia virgo
 armatas hominum est praesens hortata catervas.*

⁷⁰ *sed postquam tellus scelere est imbuta nefando
 iustitiamque omnes cupida de mente fugarunt,
 perfudere manus fraterno sanguine fratres,
 destitit extinctos gnatus lugere parentes,
 optavit genitor primaevi funera nati,
 liber ut innuptae poteretur flore novercae,
 ignaro mater substernens se impia nato
 impia non verita est divos scelerare penates.
 omnia fanda nefanda malo permixta furore
 iustificam nobis mentem avertere deorum.
 quare nec talis dignantur visere coetus,
 nec se contingi patiuntur lumine claro.*

4.1.5. Utjecaj klasične elegije na Kunićevo pjesništvo

Iako Propertije, Tibul i Ovidije slove za najveće i najslavnije rimske elegičare, ipak će se ovaj rad osvrnuti na Katulovu pjesničku ostavštinu i njegovu virtuoznost u pisanju elegijskim distihom, što je ostavilo veliki utjecaj na Dubrovčanina Rajmunda Kunića.⁷¹

Elegija je bila jedna od omiljenih književnih vrsta latinizma 18. stoljeća i veoma česta kod većine pjesnika iz Akademije *degli Arcadi*, a po svom je obujmu bila između dužeg epigrama i epilija.⁷² Kunić u jednoj elegiji⁷³ piše da mu je bila draga tijekom čitavog književnog stvaranja, od rane mladosti pa sve do *pogrbljene starosti* (*curva senecta*), kako sam pjesnik kaže.

Nije poznat broj Kunićevih elegija, a mogući razlog je i opći odnos prema njegovoj književnoj ostavštini.⁷⁴ Prvi njegovi biografi, poput Tosija i Sorkočevića, spominju elegije koje je napisao, ali nitko od njih ne navodi koliko ih je i naslove koji im pripadaju, već da ih je bilo mnogo (*multae elegiae*). Joachimus Tosi u *De vita Raymundi Cunichii commentariolum*⁷⁵ piše: „*Multae elegiae ejus pervulgatae sunt in volumine Poetarum Infoecundorum, et in libello quodam Cremonae: quae quidem argumento solum a veteribus possunt secerni.*“ Franjo Maixner⁷⁶ spominje četiri elegije u djelu „Život i rad Rajmunda Kunića“, a niječe im svaku pjesničku vrijednost nazivajući ih „pjesme-posvetnice“. Zahvaljujući trudu već spomenutog prepisivača, Rafaela Radelje, elegije, kojih je ukupno 44, skupljene su u njegovu rukopisu „mio manoscritto“ i podijeljene na tiskane i netiskane. Jedino nedostaje elegija *Ad Pompeium Battonum pictorum nostri aevi facile principem, Rufinae e vivis ereptae patrem moestissimum, elegia*, čiji se jedan prijepis nalazi u Arhivu Male braće.⁷⁷

Kunićeva poezija obiluje antitezama, stilskom figurom suprotnosti, koja je vidljiva ponajviše u elegiji o sjećanju na zlatne dane republikanskog i carskog Rima (*Ad Ponticum sibi certum esse Romae vivere*), koji je doživio tešku propast, jer su od veličanstvenih rimskih

⁷¹ Katulovska poezija bila je zastupljena i u renesansno doba, a proslavio ju je napuljski pjesnik Giovanni Gioviano Pontano (1429-1503). Gaisser Haig, J., *Lyric, A guide to Neo-Latin literature*, Cambridge University Press, 2017., 114-115.

⁷² Epilij je pisan u daktilskim heksametrima.

⁷³ Radi se o elegiji *Ad auditores suos in studiorum instauratione elegia*, a stih u kojem se očituje Kunićeva sklonost prema elegiji od rane dobi do starosti glasi: „*dum veniat lento curva senecta pede*“ („dok pogrbljena starost ne dođe laganim korakom“).

⁷⁴ U više izvora spominje se da je bio preskroman i samokritičan.

⁷⁵ Biografija je izašla u Rimu 1795. godine.

⁷⁶ Rad JAZU 96 (1889.), str. 161.

⁷⁷ Rukopis 119, pp. 499-503.

građevina i palača ostale samo ruševine i krhotine. Tu se radi o prevrtljivoj fortuni, po kojoj su i slava i čast prolazni.⁷⁸ Isto tako, antiteze su izražene u pjesmi *Tempus consumit omnia* (*Vrijeme sve proždire*), budući da je od rimskog grada, nekadašnje prijestolnice carstva i gospodara čitavog svijeta, ostao samo pepeo, što potvrđuju Kunićeve riječi: *Urbs versa in cineres*. U Kunićevim elegijama očituje se Horacijev načelo *utile cum dulci*, iako nimalo ne oskudijevaju pjesnikovom zajedljivošću, koja se jasno vidi u elegiji *Ad Ioannem Vidmanum patricium Venetum*, upućenoj mletačkom patriciju Vidmanu.⁷⁹

Neki autori smatraju da se Kunić u svojim elegijama namjerno koristio dikcijom antičkih autora, primjerice, Vergilija, Tibula, Propercija, Ovidija i Horacija, kako bi se njegova i antička elegija još čvršće povezale.⁸⁰ Kunićeve elegije protkane su Vergilijevim izrazima, što je vidljivo u stihu: „Ecce Deus, venit, ecce Deus“, usporedivom sa četrdeset šestim stihom šestog poglavlja Eneide: „Deus, ecce deus.“ Reminiscencija na Publija Vergilija Marona je, dakle, Kunićev namjerni pjesnički postupak koji je pjesniku išao od ruke.

4.1.6. Četiri Kunićeve elegije u stilu Gaja Valerija Katula

U ovom će radu biti interpretirane i analizirane četiri elegije koje nesumnjivo pokazuju Katulov utjecaj na slavnog Dubrovčanina: *Ad Bernardum Zamagnam suum olim auditorem elegia* (*Elegija svome Bernardu Džamanjiću, nekoć slušatelju*), *Ad Somnum de Puero Jesu* (*Snu o dječaku Isusu*), *Ad obscaenos poetas* (*Bestidnim pjesnicima*) i *Arcadia instaurata a Clemente XIII.* (*Arkadija koju je obnovio papa Klement XIII.*). U dva izdanja elegija pisanih u stilu i ukusu Gaja Valerija Katula, od gore navedenih, nalazi se samo elegija Bernardu Džamanjiću, dok su ostale još uvijek u rukopisu, dakle netiskane. Prvo izdanje koje se dotaklo Katulova pjesničkog stila i ukusa te sadrži pet Kunićevih elegija, izašlo je 1776. godine, *Zamagnae, Cunichii et Mazzolarii Romanorum elegiae*⁸¹, a prvo poglavlje, *Catullus, seu de sapore et stilo elegiaco, potissimum C. Valerii Catulli*, donosi Michaelerovu raspravu o Katulovoj poeziji, ali i usporedbe s ostalim elegičarima, Ovidijem, Propercijem i Tibulom. U izdanju se također spominju grčki uzori (Kalimah) i njegovo poznato djelo *Coma Berenices* te usporedba s Katulovom verzijom. Na tridesetoj stranici autor se osvrnuo na Katulove

⁷⁸ „Docet insanos hominum contemnere fastus.“ Prijevod: „(Sudbina) uči da se prezire nezdrava čovjekova oholost.“ Usp. Knezović, 1996. *Elegije Rajmunda Kunića*, str. 111.

⁷⁹ Vidman odlazi iz rodnog Rima u Veneciju, a Kunić o njemu piše zajedljivim tonom: „tam pulchrae dulcis cepit amor patriae“ („obuzela ga je toliko slatka ljubav prema domovini“). Usp. P. Knezović, *Elegije Rajmunda Kunića*, 1996., 112. str.

⁸⁰ Anali Dubrovnik 34, 1996., str. 103. - 119.

⁸¹ Priredio ga je Karl Joseph Michaeler.

pjesničke kvalitete, *insignis mollities* (izvrсна čutljivost), *docta negligentia* (učeni nemar), *mira simplicitas* (čudesna jednostavnost), *naturalis candor* (prirodna jasnoća), a sve one povezane su s pjesničkim žarom (*poetico calore*). Isto tako, njegova poezija nema zapreka (*sine impedimentis*), nigdje se ne zadržava (*nusquam moratur*) i odlučan je završiti ono što je započeo (*quod coepit, prosequitur, ac continuat, donec perfecerit*). Izdanje iz 1784. godine, koje je priredio ranije spomenuti Karl Joseph Michaeler, naziva *Collectio poetarum elegiacorum stylo, et sapore Catulliano scribentium*, donosi njegovu identičnu raspravu o stilu poznatog pjesnika (str. 143-230.).⁸²

4.1.7. Analiza i interpretacija

Prva elegija vrijedna spomena, koja ponajviše pokazuje sličnost s Katulovom dikcijom i stilom, naziva se *Ad Bernardum Zamagnam suum olim auditorem elegia*, a bit će interpretirana prema *Collectio poetarum elegiacorum stylo, et sapore Catulliano scribentium* (Michaeler, 1784.), izdanju u kojem zauzima prvo mjesto. U njoj pjesnik pokazuje kritički osvrt na vlastito pjesničko stvaralaštvo te detaljno objašnjava svoj prevodilački rad u kojem se nastojao što više približiti duhu iskaza latinskoga jezika, posebice sikulskim pastirima. Kunić nije siguran je li njegovo prevođenje dovoljno dobro, pa moli Zamanju da iznese svoj sud, što on i učini, razbijajući sumnje skromnog pjesnika. Ujedno nam pruža zanimljive podatke o akademiji *degli Arcadi*, koju napušta jer njezini članovi nemaju kritički odnos prema književnim djelima koje stvaraju, zbog čega je pjesnik ogorčen.⁸³

Što se stilističke analize tiče, elegija sadrži figure i trope: polisindeton, hiperbaton, homeoarkton, retoričko pitanje, tmeza, metonimija, trikolon i druge. Sve navedene figure prisutne su i u pjesništvu Gaja Valerija Katula, ponajviše hiperbaton (13.8. *plenus sacculus est araneorum*), anafora i epifora (3.3. - 4. *passer mortuus est meae puellae, / passer, deliciae meae puellae*), trikolon (2.2. - 3. *quicum ludere, quem in sinu tenere, / cui primum digitum dare appetenti*). S metričkog gledišta, elegijski distisi su pravilni i u skladu s rimskom prozodijom.

⁸² Na naslovnici izdanja stoji: *Collectio poetarum elegiacorum, stylo et sapore catulliano scribentium cum gemina de eodem diatribe*, a iz samog se naslova može iščitati da je rasprava jednaka raspravi izdanja koje je izašlo osam godina ranije.

⁸³ Knezović, 1996. *Elegije Rajmunda Kunića*, str. 115.

Osim stilskih figura, sličnost se najviše očituje u leksiku, budući da se Kunić služi vokabularom kakav nam je poznat u Katula, posebice deminutivima o kojima će kasnije biti više riječi. Primjer umanjenice prisutne u oba autora, tj. u prvoj Kunićevoj elegiji, iz ranije spomenutog izdanja elegija pisanih u Katulovu stilu, jest *auricula*. Taj se deminutiv javlja u 24. Kunićevu distihu u akuzativu množine (*Quae dudum incertas missa per auriculas*), a kod Katula u akuzativu singulara (CATVLL. carm. 67, 44 *Speret nec linguam esse nec auriculam*). Deminutiv pridjeva *tantus*, *tantillus*, u 17. je distihu Kunićeve elegije, a u istome je padežu i Katulov (CATVLL. carm. 99, 6 *Tantillum uestrae demere saeuittiae*). Sljedeća zajednička riječ na naš se jezik prevodi kao *grohot* (*cachinnus*), a prisutna je u Kunićevu 26. distihu i na par mjesta u rimskoga pjesnika (CATVLL. carm. 64, 273 *Procedunt, leuiterque sonant plangore cachinni*; CATVLL. carm. 31, 14 *Ridete, quicquid est domi cachinnorum!*; CATVLL. carm. 13, 5 *Et uino et sale et omnibus cachinnis*). Riječ *pumex* u značenju kamena plavca kojim su se prešale knjige, upotrijebio je u 30. distihu, ali i u parafrazi Katulove prve pjesme, gdje je metaforički opisao prešanje knjižice *od ugriza suhašnog plavca*. Ista je riječ prisutna u par Katulovih pjesama (CATVLL. carm. 1, 2 *Arida modo pumice expolitum?*; CATVLL. carm. 22, 8 *Derecta plumbo et pumice omnia aequata*). Pridjev *blandus*, koji je u Kunićevoj elegiji u petom distihu, Katul spominje tek na jednom mjestu (CATVLL. carm. 64, 139), dok je isti pridjev učestaliji kod Propercija, Ovidija, Vergilija, Lukrecija i Plauta. Međutim, dvije se imenice, *sal* i *lepor*, kod obojice pjesnika pojavljuju u jednoj pjesmi, a oba značenja upućuju na isto – šale i dosjetke prisutne u njihovom pjesništvu. Jedina je razlika što Bernard Džamanjić, ujedno Kunićev učenik, hvali njegovu poeziju, a Furije i Aurelije Katulovu ismijavaju, smatrajući ju prostom i lascivnom.

Kunić, 23-24	<i>Neve mea haec, laudas nimium quae scripta, <u>leporum</u> et Reris plena, jocique et <u>salis</u> et venerum...</i>
Katul, 16, 7	<i>qui tum denique habent <u>salem</u> ac <u>leporem</u>...</i>

Druga elegija koja ukazuje na sličnost s Katulovim leksikom i stilom, *Ad Somnum de puero Iesu elegia* (*Elegija snu o dječaku Isusu*), molitva je Snu da ode u betlehemsku spilju u kojoj su već bili anđeli, kraljevi i pastiri, a upućena mu je jer maleni i skoro bespomoćni

„veliki gromovnik“ („Magnus Tonans“) plače. Sakralna tematika uvelike je prisutna u Kunićevu pjesničkom opusu, ponajviše u nabožnim epigramima, a ni njegove elegije ne oskudijevaju pobožnim izrazima koji nisu samo pod utjecajem kršćanstva, već i antičke mitologije. Isusu Kristu pridaje Jupiterov epitet *Tonans*, koji se u Katulovoj poeziji ne pojavljuje, ali se zato ime vrhovnog rimskog boga može pronaći na više mjesta (CATVLL. carm. 1, 7; CATVLL. carm. 4, 20; CATVLL. carm. 64, 26; CATVLL. carm. 64, 171; CATVLL. carm. 66, 30; CATVLL. carm. 66, 48; CATVLL. carm. 67, 2; CATVLL. carm. 70, 2). Za božicu pravde i zakona, Temidu (*Themis*), Kunić kaže da je postala blaža pošto odloži mač (*posito ense*), čime opisuje mir i spokoj koji vlada u mjestu Kristova rođenja – Betlehemu – nasuprot ratnoj situaciji koja se odvija izvan tog okvira, gdje oružje ozljeđenog božanstva tužno odjekuje (*Tristia non laesi Numinis arma sonant*). Istu božicu spominje i Katul (CATVLL. carm. 68, 155) u podužoj elegiji Aliju, kojemu se povjerava i govori o nevoljama koje su ga zadesile, a temeljni motivi pjesme su tuga, ljubav i prijateljstvo. U središnjem dijelu elegije obraća se božicama i iskazuje zahvalnost prema Aliju koji mu je u mnogočemu pomogao (*hoc tibi, quod potui, confectum carmine munus / pro multis, Alli, redditur officiis*), a na samom kraju pjesme izražava želju da bogovi njegovu prijatelju daju obilje darova kojima je nekoć Temida plaćala trud čestitim ljudima (*huc addent divi quam plurima, quae Themis olim / antiquis solita est munera ferre piis*). Hvale koje mu je uputio, bilo izravno bilo neizravno, nesumnjivo pokazuju sličnosti s Kunićevim enkomijastičkim ili pohvalnim epigramima. Na sličnost s rimskim pjesnikom ponajviše ukazuju pojedine riječi koje će biti spomenute i u poglavlju o hendekasilabima. Četvrti stih Kunićeve elegije donosi imenicu *pumex*, suh kamen plavac kojim se prešala knjižica u Katulovoj prvoj pjesmi u njegovoj zbirci. Nasuprot tome, Kunićev *plavac* je hrapav (*scaber*), a sastavni je dio vlažnih spilja kod rijeke Jordan. Deveti stih sadrži čak dvije umanjenice iz Katulove treće pjesme, *turgiduli ocelli*, jedino što Katul uz njih koristi gerund *flendo*, a Kunić ablativ uzroka *lacrymis*.

Kunić, 9.	<i>Infans <u>turgidulos</u> lacrymis corrumpit <u>ocellos</u></i>
Katul, 18.	<i>Flendo <u>turgiduli</u> rubent <u>ocelli</u>.</i>

Opis prirode i osjećaja vrlo je živ, što je još jedan pokazatelj Katulova utjecaja. Tako Kunić spominje spilje, rijeku Jordan, pastire i ovce, busenje, bijele ptice (vjerojatno golubice), sjeverac koji trese spilje i na Kristovo lice baca snijeg. Spomenute prirodne pojave i mobilnost živih bića u prirodi ukazuju na živost i dinamičnost pjesme. Pjesma je alegorična, a

u njoj prevladavaju religiozni osjećaji koje pjesnik gaji prema novorođenom Isusu i upornost koju pokazuje u molbi Snu, da figurativno dotakne uplakanog dječaka kako bi konačno zaspao. Prestanak djetetova plača ujedno znači sveopći spokoj u prirodi, jer su se sjeverac i ostali vjetrovi koji su ranije neprestance puhali te unosili nemir, napokon smirili, pa je pjesnik ovdje upotrijebio figuru antitezu. Ostale figure i tropi su: metafora, personifikacija, usporedba, retoričko pitanje, hiperbaton, polisindeton, trikolon i druge. Ratni motivi (*phalanges*) nisu preuzeti izravno od Katula nego asociraju na neke dijelove Vergilijeve *Eneide* (VERG. Aen. 6, 489; VERG. Aen. 12, 544; VERG. Aen. 12, 662). Isto tako i imenica *tela*, koja je u Katula spomenuta tek figurativno, u značenju pogubnih strelica (*tela infesta*) kojima Gelije *gađa* Katula, jer se bludnik nije opametio nakon što mu je pjesnik poslao Kalimahove pjesme (Carmen 116), a ne trozubo oružje Gromovnika Jupitera (*tela trisulca*)⁸⁴. Na sadržajnoj razini, pjesma nalikuje Katulovoj elegiji o svadbi Peleja i Tetide, u koju je putem ekfrazе ili opisa umjetničkog djela, ukomponiran mit o Tezeju i Arijadni. Najveća sličnost je antiteza – skladan brak Ahilejevih roditelja i nesretna ljubav Tezeja i Arijadne nekim dijelom korespondira prvotnom nemiru i konačnom smiraju u Kunićevoj elegiji. Kunićevi su izričaji u skladu s dikcijom antičkih elegičara, razumljivi su i jezgroviti, ne manjka im originalnosti, te su puni osjećaja neke sjete i prijekora.⁸⁵

Nadalje, u elegiji *Ad obscenos poetas elegia* ili *Elegiji upućenoj bestidnim pjesnicima* ima aluzija na Tibulovu poeziju, antičku mitologiju, ali i na Ovidija i Katula. Kunić je ovdje invektivn, budući da napada pjesnike koji pišu o nemoralnim junacima i kvare mladež, i nameću te junake kao jedine uzore i idole, stoga im predlaže da pišu o čistim, tj. svetim junacima, jer su, prema njegovu mišljenju, samo čedne pjesme nositelji vječne slave.⁸⁶ Pjesmu započinje osvrtom na pjesnika koji je, zaluđen mahnitom ljubavi (*vesano amore captus*), prvi urezao sramotne pjesme na povoštene pločice, ali i pjevao o ljubavi među ljudima i nezdravoj božanskoj požudi. Mitološke priče služe radi usporedbe s pjesnicima koji pišu lascivne pjesme – mit o Europi⁸⁷, lijepoj Atalanti⁸⁸ i o Fedri. Od rimskih bogova

⁸⁴ Isto u OVID. am. 2, 5, 52: *Excute ireto tela trisulca Ioui*.

⁸⁵ Knezović, P. 1996. *Elegije Rajmunda Kunića*, str. 111.

⁸⁶ Knezović, P. 1996. *Elegije Rajmunda Kunića*, str. 113.

⁸⁷ Mit simbolizira presađivanje azijske kulture na Kretu kao i činjenicu da na Kreti treba tražiti početak europske civilizacije. Mit o Europi vrlo je star (likovni prikazi iz VI. st. pr. Kr., kovani novac s likom Europe na Kreti iz V. st. pr. Kr.). Otmica Europe bila je česta tema u likovnim umjetnostima (Tizian, Veronese, Agostino di Duccio, C. Lorrain, F. Boucher, G. Moreau i dr.). Usp. poveznica: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=18647>. Pristupano 20. 2. 2019.

⁸⁸ Prema jednoj verziji mita Atalanta je kći arkadijskoga kralja Jasa i Klimene; otac ju je izložio zvijerima, othranila ju je medvjedica, a odgojili lovci; sudjelovala u pohodu Argonauta i u lovu na kalidonskoga vepra. U drugoj verziji mita Atalanta je kći beotskoga kralja Sheneja i Klimene, ali su ostali motivi isti. I arkadijska i

spominje Amora i Feba (Apolona). Prvoga je ocrnio opisujući ga kao boga koji je laskavim varkama uzbudio muškarcima srca i potaknuo pisanje bludnih pjesama (*Atque Virum blandis corda ciere dolis*). S druge strane, Febu se dopada samo časno te zapovijeda da časni pjesnici budu tvorci čiste pjesme (*Casta placent Phoebo; castos Deus ille Poetas / Artifices puris carminis esse jubet*). Katul se Febu obraća jednom (CATVLL. carm. 64, 299). Nadalje, Kunić smatra da bi proste pjesme trebala prekriti vječna noć (*Digna heu perpetua carmina nocte tegi*), što je metafora za njegovo mišljenje prema toj vrsti pjesama, izloženim na vječnim pločicama (*Carminaque aeternis extant mandata tabellis*).

Premda veoma cijeni neke tvorce takvih pjesama koji su mu bili pjesnički uzori (Tibul, Vergilije, Katul), ali i sam piše ljubavne pjesme (epigrami Lidi), ipak ih u jednu ruku prezire što su pisali erotsku poeziju (*Et nota ingenio, Naso, Corinna tuo*). Katula, koji je krasnu Lezbiju mnogo hvalio u lascivnim pjesmama (*et docto multum laudata Catullo / Candida lascivis Lesbia carminibus.*), naziva učenim, dakle, nipošto ne osporava njegovu pjesničku kvalitetu. Opomena pjesnicima, da pišu čednije pjesme, približava se epigramima iz skupine *Moralia*. Sličnost s Katulom, osim u mitološkim motivima i brojnim stilskim sredstvima (najviše hiperbaton), očituje se u invektivnoj tematici. Katul se u dvjema pjesmama obraća pjesnicima ili govori o njima (14 i 22), a u već spomenutoj Aureliju i Furiju (16), koje napada i vrijeđa, daje objašnjenje za svoje lascivne pjesme. Naime, smatra da častan pjesnik mora biti pobožan, ali da to isto ne vrijedi za pjesme, koje imaju duha i slasti tek kad su proste i mogu raspaliti dječake. Katul i Kunić se, dakle, ovdje razilaze u mišljenjima, budući da prvi brani takvu poeziju dok drugi izražava želju za njezinim propadanjem. Ponovno se javlja motiv Jupiterovog oružja (*tela Jovis*) koje bi, prema Kuniću, figurativno trebalo pogoditi bestidne pjesnike u bok, možda kako bi konačno prestali pisati o nemoralnim junacima koji kvare mlade. Pjesma prijatelju Varu o pjesniku Sufenu nosi sličnosti s ovom Kunićevom elegijom, ali i njegovim satiričkim epigramima u kojima kritizira i napada pjesnike koji mnogo pišu, a njihova djela ne nose nikakvu književnu vrijednost. Dubrovački je pjesnik u ovoj elegiji pokazao strogoću i nepokolebljivost, budući da do samog kraja pjesme ostaje pri tome da treba pisati samo čedne pjesme, što na koncu i savjetuje bestidnim pjesnicima kojima je elegija posvećena.

beotska Atalanta obećala se onomu tko je u trčanju pretekne, a pobijeđene je prosce ubijala, dok je Milanion (u arkadijskoj), odnosno Hipomen (u beotskoj predaji), varkom nije nadmudrio bacivši tri zlatne jabuke što ih je dobio od Afrodite. Atalanta je dizala jabuke i zaostala. Sa svojim ženikom se predala ljubavi u nekom božanskom gaju, pa su ih bogovi pretvorili u lavove. Likovni prikazi toga mita nalaze se već na vazama iz VII. st. pr. Kr.; motiv su obradili i mnogi pjesnici (Hesiod, Eshil, Sofoklo, Ovidije), slikari i glazbenici (Händel). Poveznica <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=18647>. Preuzeto 20. 2. 2019.

Primjer enkomijastičke (pohvalne) elegije, prožete eklektičkom arkadskom poezijom, jest *Arcadia instaurata a Clemente XIII P.O.M.*, a najduža je od spomenutih elegija (118 stihova). Ovdje, kao i u ranije spomenutim elegijama, ne odzvanja samo Katul, već i ostali slavni Rimljani: Tibul, Propertije i Vergilije. Pjesma započinje obraćanjem arkadskom brežuljku, sjedištu učenih, koji je nekoć bio propali teatar i pogan, a u vrijeme u koje Kunić piše, načinjen od čistog bijelog mramora, opkoljen sa svake strane i svet. Međutim, to nije jedina antiteza u početnim stihovima pjesme. Amora je ovdje oslikao kao slatkog boga koji muzama dodiruje grudi (*Musarum dulcis pectora tangit Amor*), smještajući ga u prostor drage Arkadije, dok ga u prethodnoj pjesmi grdi pišući da laskavim varkama uzbuđuje muškarce i uzrokuje pisanje prostih pjesama. U dvanaestom stihu ponovno spominje kamen plavac (*pumex*) koji nam je poznat iz Katulove prve pjesme. Neke od ostalih riječi, prisutne u pjesmama obojice pjesnika, su sljedeće: *deliciae* (CATVLL. carm. 2, 1; CATVLL. carm. 32, 2), *pallidulus* (CATVLL. carm. 65, 6), *versiculus* (CATVLL. carm. 16, 3; CATVLL. carm. 16, 6; CATVLL. carm. 50, 4), *coma* (CATVLL. carm. 4, 12; CATVLL. carm. 66, 93) i druge.

Obraćanje arkadskom brežuljku, tj. Arkadiji, podsjeća na Katulovo obraćanje talijanskom gradu Sirmione (XXXI. *ad Sirmium insulam*⁸⁹), u koji dolazi rado i s veseljem (*quam te libenter quamque laetus in viso*). Kao što se Katul raduje zbog odlaska u grad u kojemu se nalazi njegova vila, tako se i Kunić raduje arkadskom brežuljku (*Ut laetor, videoque libens te, collis amoene*), a za izražavanje vlastitog duševnog stanja koristi slične riječi – pridjev *libens* i *amoenus* te glagol *laetor*. U elegiji prevladavaju osjećaji ljubavi i privrženosti prema Arkadiji čiji je stari sjaj vraćen zahvaljujući papi Klementu XIII. Njemu se obraća na kraju pjesme te ga hvali u duhu enkomijastičkih epigrama.

Katulova zbirka oskudijeva pjesmama koje bi upućivale na iskrenu hvalu⁹⁰, a jedina pjesma koja pokazuje Katulovo iskazivanje zahvalnosti prema prijatelju koji mu je pomogao u nevolji te hvali njegovu revnost i trud, već je spomenuta 68. pjesma. Najveća sličnost očituje se u želji da spomen na osobe kojima posvećuju pjesme bude vječan. Katul doziva božice, da mnogima kažu za trud njegova prijatelja i pomoć koju mu je pružio, jer je to jedini način da se on ne zaboravi. Kunićeva namjera je slična – želja mu je posvetiti pjesmu koju će upisati na lijevu stranu oltara. Katul, međutim, zahvaljuje za nešto što je napravljeno njemu u korist dok Kunić iskazuje hvale zbog onoga što je učinjeno za dobrobit cijele zajednice –

⁸⁹ Ovdje se nalazila Katulova vila. Osim 31., Katul je i 44. pjesmu posvetio svome posjedu (*Ad fundum*).

⁹⁰ Katul je veoma sklon ironiji, što pokazuje pjesma Marku Tuliju Ciceronu, kojemu on, najgori pjesnik (ironično), najviše zahvaljuje (*gratias tibi maximas Catullus / agit pessimus omnium poeta*).

obnova. Osjećaj zahvalnosti odražen je u prirodi, što potvrđuje personifikacija brežuljka i gaja (*Te mons, te collis, te nemus omne canet*). Elegija sadrži Kunićev prepjev jedne pjesme, koju je na talijanski ispjevao papa Klement XIII., a govori o važnosti i slavi Kunića, kao člana Arkadske akademije, gdje ga je dopala čast da prepjeva jednu takvu pjesmu, a trebala je biti uklesana na kamenom bloku na Janikulu.

Kunićeve su elegije zasigurno dokaz da je bio izvrstan poznavatelj rimske elegije, kojom se majstorski koristio, ali je njegovo poimanje elegije mnogo šire od onog antičkog, budući da putem elegije iznosi ono što bi se prije očekivalo u nekim drugim pjesničkim vrstama, primjerice: poslanici, epigramu, epskoj ili lirskoj pjesmi. Ocjenu o njegovim elegijama dao je jasno bečki priređivač elegije *Rogério Boscovichio Soc. Iesu Romam redeunte elegia*: „Ille quidem sententiam singularis disticis non concludit ut possim veteres, sed Catulliano more evagatur libere et excurrit, quod quidem ipsi occasionem praebet assurgendi saepe mirum in modum; atque id elegiarum genus per haec nostra tempora in Italia est maximo in usu, ac probatur summopere, si cum eiusmodi licentia harmoniam quodam si stylo peculiarem. Latini sermonis elegantiam ac nitorem, sententiarum delectum et opportunas digressiones ac variam eruditionem coniungat scriptor in quibus omnibus hic ita excellit Cunichius, ut omnium prima ac praeclarissima eo in genere monumenta censeatur.“⁹¹ Izuzmimo iz ovog odlomka sljedeće riječi: „sed Catulliano more evagatur libere et excurrit“, jer nam jasno prikazuju pod kolikim je utjecajem ovog rimskog poete dubrovački pjesnik bio. On „slobodno *luta i istrčava* u Katulovom stilu“, jer mu se „često pruža prilika da se uzdiže na čudesan način“ („quod quidem ipsi occasionem praebet assurgendi saepe mirum in modum“). Dalje, piše kako je ta vrsta elegije – misli se na onu prožetu Katulovim izrazom – bila u to doba vrlo popularna i cijenjena u Italiji, zbog elegancije i rječitosti koju je Kunić svojim stihovima itekako pokazivao.

5. Epigram u klasičnoj grčkoj i rimskoj književnosti

5.1. Definicija i glavni predstavnici (grčki epigramatičari)

Epigram je, prema Salopeku, najkarakterističniji oblik u kojem je helenistička poezija našla svoj izraz. U klasično doba bio je prvenstveno nadgrobni natpis, zatim natpis na posvetnim i darovnim predmetima, koji je u helenističko doba zadržao samo ime i oblik, pošto je poprimio različite sadržaje. Teme su epigrama raznolike, tako da se mogu pronaći

⁹¹ Citirano prema Knezović, P. 1996. *Elegije Rajmunda Kunića*, str. 117.

pjesme o vinu i gozbi (simpotičke), ali i one filozofske tematike. Česta tematika bila je svakako i ljubavna, uvelike prisutna i u elegijama. Bitno je razlikovati helenistički epigram od onog kasnijeg, rimskog, koji je proslavio Marcijal. Naime, smatra se da je helenistički epigram kratka lirski pjesma čija poenta ponekad može biti duhovita i neočekivana, dok je podrugljivi epigram tipičniji među rimskim pjesnicima.

Zahvaljujući dvjema zbirkama ili antologijama iz bizantskog doba, grčki su nam epigrami postali dostupni. Nazivi su im: *Anthologia Palatina* i *Anthologia Planudea*. *Palatinska antologija* sadrži ukupno 4000 epigrama od vremena grčko-perzijskih ratova, koji su se zbili u 5. st. pr. Kr., pa sve do bizantskog srednjeg vijeka. Začetak antologije bio je izbor epigrama Meleagra iz Gadare u 1. st. pr. Kr. Prva knjiga *Antologije* sadrži kršćanske epigrame, druga Kristodorove opise pojedinih kipova, treća natpise u hramu u Kiziku, četvrta predgovore antologijama Meleagra, Filipa i Agatije, peta ljubavne epigrame, šesta zavjetne, sedma epitafe, osma epigrame Grgura iz Nazijansa, deveta pohvalne epigrame, deseta moralističke, jedanaesta šaljive i gozbene, dvanaesta homoerotske, trinaesta epigrame u neobičnim metrima, četrnaesta zagonetke i proročanstva, petnaesta razne epigrame.⁹² Zbirku je početkom 10. stoljeća sastavio Konstantin Kephala, a služio se starijim zbornicima, primjerice Agatije, Meleagra i Filipa⁹³. Čitava antologija dobila je ime po Palatinskoj biblioteci u Heidelbergu, gdje se danas čuva prijepis iz 11. stoljeća. Drugu zbirku, manje poznatu, u 14. je stoljeću sastavio monah Maksim Planud.⁹⁴

Može se napomenuti da se među mnogim epigramatičarima iz aleksandrijskog razdoblja grčke književnosti nalaze i dvije pjesnikinje, Anita iz Tegeje i Noside, a obje su vezane za kult božice Afrodite. Najznačajniji pjesnici su Asklepijad, Leonida, Antipatar i Meleagar (3. - 1. st. pr. Kr.). Asklepijad je tvorac novoga stiha (asklepijadskog), a proslavio se pisanjem ljubavnih epigrama (kratka i nevjerna ljubav hetera, noćno bdjenje pred vratima dragane i sl.). Sadržaj Leonidinih pjesama pomalo je drugačiji, budući da u njima opisuje težak život siromašnih društvenih slojeva, pa su tako njegovi epigrami kratki natpisi na posvetnim darovima ribara, ratara, trgovaca, lovaca i drugih. Antipatar iz Sidona, kojeg Marko Tulije Ciceron hvali kao improvizatora, bio je poznat po nadgrobnim i posvetnim epigramima. Daleko najznačajniji epigramatičar, Meleagar iz Sirije, proslavio se zbirkom pjesama naziva *Vijenac* (*Stephanos*), koja je poslužila kao temelj *Palatinske antologije*.

⁹² Jovanović, N. Poveznica <http://www.zarez.hr/clanci/grcka-antologija>. Pristupano 14. 1. 2019.

⁹³ Antologija ima 15 knjiga.

⁹⁴ Zbirka ima 7 knjiga.

Njegovi epigrami (oko 130 sačuvanih) pretežito su ljubavne tematike, a uz epigramatičara Filodema, uvelike je utjecao na rimske elegičare.

5.1.1. Rimski epigramatičari

Iako se Katula ne može smatrati isključivo epigramatičarem, budući da je pisao raznolike pjesme, i to u raznim metrima, ipak je rugalicama i osobno intoniranim političkim epigramima uspio utjecati na Horacija i svakako Marcijala. Marko Valerije Marcijal (oko 40. - oko 104. g.), rodom iz Hispanije, ostvario je daleko najviše uspjeha u stvaranju epigrama. Njegov *Epigrammaton libri* broji 1555 epigrama u ukupno 15 knjiga, a veći je dio sastavljen u elegijskim distisima, pa falečkim jedanaestercima i holijambima. Među brojnim epigramima nalaze se i oni tradicionalni, čija je tematika nadgrobna, ali su daleko najučestaliji podrugljivi. Takva vrsta epigrama prožeta je duhovitošću i konciznošću, a tipična je završna Marcijalova poenta. Kao što će se kasnije, u Kunićevim epigramima, naći ljudi različitih karaktera, te njihovi opisi s naglašenim manama (karikature), tako se i u Marcijalovim stihovima ogledaju slikovite značajke ljudi i raznovrsni svakidašnji događaji u doba cara Domicijana (81. - 96.).

Epigrami mu „odaju okus čovjeka“, a sam je tvrdio kako se Rim u njima može posve prepoznati. Marcijalov pjesnički karakter odlikuje duhovitost s malom dozom cinizma, polemika i satira, a smatra se da je znao uočiti smiješno u određenom trenutku te tipičnu ili pikantnu crtu neke osobe, pritom uživajući u igrama riječi. Prvi se u antici posvetio isključivo epigramima, a svojim fluentnim stihovima, čistom dikcijom bez onodobne tipične retoričnosti i lascivnim izrazima, postao je uzor kasnijim pjesnicima (Česmički, Kunić, Ferić, Goethe, Schiller i drugi).⁹⁵

5.1.2. Tablični prikaz Katulovih četrdeset osam epigrama u elegijskim distisima (69 - 116)

Slijedi tablični prikaz s naslovima četrdeset osam Katulovih epigrama u elegijskim distisima.

LXIX	<i>Ad Rufum</i>
LXX	<i>Ad Lesbiam</i>

⁹⁵ Vratović, V. 2003. *Rimska književnost*.

LXXI	<i>Bez naslova</i>
LXXII	<i>Ad Lesbiam</i>
LXXIII	-
LXXIV	<i>Ad Gellium</i>
LXXV	<i>Ad Lesbiam</i>
LXXVI	<i>Ad deos</i>
LXXVII	<i>Ad Rufum</i>
LXXVIII	<i>Ad Gallum</i>
LXXIX	<i>Ad Lesbium</i>
LXXX	<i>Ad Gellium</i>
LXXXI	<i>Ad Iuventium</i>
LXXXII	<i>Ad Qvintium</i>
LXXXIII	<i>Ad Lesbiam</i>
LXXXIV	<i>Ad Arrium</i>
LXXXV	<i>Ad Lesbiam</i>
LXXXVI	<i>Ad Lesbiam</i>
LXXXVII	<i>Ad Lesbiam</i>
LXXXVIII	<i>Ad Gellium</i>
LXXXIX	<i>Ad Gellium</i>
XC	<i>Ad Gellium</i>
XCI	<i>Ad Gellium</i>
XCII	<i>Ad Lesbiam</i>
XCIII	<i>Ad Gaium Iulium Caesarem</i>
XCIV	<i>Ad Mentulam</i>
XCV	<i>Ad Gaium Helvium Cinnam</i>
XCVI	<i>Ad Gaium Licinium Calvum</i>
XCVII	<i>Ad Aemilium</i>
XCVIII	<i>Ad Victium</i>
XCIX	<i>Ad Iuventium</i>
C	<i>Ad Marcum Caelium furum</i>
CI	<i>Ad inferias</i>
CII	<i>Ad Cornelium Nepotem</i>
CIII	<i>Ad Silonem</i>

CIV	-
CV	<i>Ad Mentulam</i>
CVI	-
CVII	<i>Ad Lesbiam</i>
CVIII	<i>Ad Cominium</i>
CIX	<i>Ad Lesbiam</i>
CX	<i>Ad Aufilenam</i>
CXI	<i>Ad Aufilenam</i>
CXII	<i>Ad Nasonem</i>
CXIII	<i>Ad Gaium Helvium Cinnam</i>
CXIV	<i>Ad Mentulam</i>
CXV	<i>Ad Mentulam</i>
CXVI	<i>Ad Gellium</i>

5.1.3. Katulovi invektivni epigrami i karikature

Katulovi epigrami posvećeni su njegovim poznanicima ili osobama, koje zbog njihova nedolična ponašanja napada, pa se takav oblik epigrama naziva *invektivan*. Epigram Cezaru (93.) najkraći je, a u samo jednom distihu pokazuje ravnodušnost prema njemu: *Nil nimium studeo, Caesar, tibi velle placere*, čime je Katul još jednom pokazao veću usredotočenost na osjetilne užitke negoli na politička zbivanja koja ga nimalo nisu zanimala. Katul se nipošto ne suzdržava od uvreda i psovanja koje se pomalo naziru u Kunićevim satiričkim i šaljivima epigramima (*satyrica* i *ludicra*), budući da je i dubrovački pjesnik sklon naglašavanju tuđih mana i karikiranju nečije osobnosti, ali i dijeljenju uvreda.

Uz invektivne ili napadačke epigrame neće biti zgorega spomenuti ni pokoju karikaturu, za koju je tipično da se nečije mane preuveličavaju, pa se na taj način osobu vrijeđa, kao i u ranije spomenutim epigramima. Primjer jedne Kunićeve karikature jest epigram čovjeku velika nosa, čiji je nos toliko ogroman da je i sam personificiran kao čovjek koji ima sposobnost kretanja.⁹⁶ Katul, s druge strane, ne karikira nos, već u jednoj pjesmi

⁹⁶ *Ludicra*, 190.

Immanis nasus procedit: parvula nasi

koristi figuru suprotnu Kunićevoj hiperboli – litotu.⁹⁷ Međutim, Katul razdvaja jedan drugi dio ljudskog tijela i opisuje ga zasebno, a radi se o muškom spolnom organu koji u epigramima naziva *Mentula*. Iza tog pogrdnog naziva vjerojatno se krije Mamurra, Cezarov *praefectus fabrum*, čovjek sklon bludničenju. Katul za njega odabire neumjesne riječi, svojstvene njegovu lascivnom stilu, primjerice glagol *moechor* i njemu slične glagole. *Carmen* CV prikazuje ga kao osobu koja bi voljela bludničiti čak i s muzama, kojima se penje na brdo, ali bezuspješno.

5.1.4. Epigrami Geliju

Prema tabličnom prikazu, najviše je epigrama posvećeno Lezbiji i Geliju, prvoj deset, a drugome tri manje. Iako je Geliju posvetio toliko epigrama, ipak se smatra da je taj niz epigrama jedan od najviše zanemarenih.⁹⁸ Prva dva epigrama Geliju, 74 i 80, predstavljaju čitateljima lik Gelija i otkrivaju njegovu perverznu ćud, posebice epigram 74, u kojem zavodi ženu svog ujaka, a zadnji stihovi nam pokazuju da je bio kadar zavesti čak i vlastitog ujaka: *Gellius audierat patruum obiurgare solere, / si quis delicias diceret aut faceret. hoc ne ipsi accideret, patroi perdepsuit ipsam / uxorem, et patruum reddidit Arpocratem. / quod voluit fecit: nam, quamvis irrumet ipsum / nunc patruum, verbum non faciet patruus.*⁹⁹

U epigramu 80, Katul opisuje Gelijeve homoseksualne sklonosti i optužuje ga za prisne (spolne) odnose s nekim muškarcem Viktorom, čije nam je podrijetlo nepoznato: *Quid dicam, Gelli, quare rosea ista labella / hiberna fiant candidiora nive, / mane domo cum exis et cum te octava quiete / e molli longo suscitatur hora die? / nescio quid certe est: an vere fama susurrat / grandia te medii tenta vorare viri? / sic certe est: clamant Victoris rupta miselli / ilia, et emulso labra notata sero.*¹⁰⁰ Ta nam dva epigrama, doduše, dadu naslutiti nastranost

Appendix, facies caetera jam veniet.

Epigramatičar Marcijal odlazi jedan stupanj dalje po nepristojnosti i pretjerivanju, pa se u jednom epigramu Papilu mogu naći i *mentula* i *nasus*: *Mentula tam magna est, tantus tibi, Papyle, nasus // ut possis, quotiens arrigis, olfacere.* (6. 36).

⁹⁷ Carmen 43. *Salve, nec minimo puella naso...*

⁹⁸ Forsyth, Phyllis Young, 1972./1973. *The Gellius Cycle of Catullus, The Classical Journal*, sv. 68, br. 2 str. 175-177.

⁹⁹ „Čuo je Gelije kako stric mu kudi žestoko svaku razbludnu riječ ili, pogotovu, čin.

Da mu se to ne dogodi samu, okrenuo on je stričevu ženu, i sad kao Harpokrat je stric.

Što je htio, to ima: čak i kad strica bi lično nabio, neće mu stric reći prijekornu riječ.“ Preveo: Dubravko Škiljan.

¹⁰⁰ „Kako se može objasniti, Gelije, da su ti usne, inače rumene, sad bjelje no zimi je snijeg, kada ujutro izlaziš iz kuće probuđen kasno –

Gelija, kojemu nije bitno uživa li u prisnosti s članovima obitelji ili s nepoznatim muškarcem. Gelijeve afere s ujakovom ženom i s Viktorom možde jesu neukusne, ali ne i šokantne, budući da nije u krvnom srodstvu sa ženom s kojom je bludničio, a homoseksualnost nije bila atipična pojava u ondašnjem Rimu.¹⁰¹

U sljedeća tri epigrama izraženija je Gelijeva gnjusnost i nastranost, budući da ga pjesnik ne opisuje samo kao preljubnika, već kao osobu sklonu incestu, osobito u epigramu 88, gdje ga optužuje za prisne odnose s vlastitom majkom i sestrom, smatrajući takav gnjusan čin najvećim zločinom: *Quid facit is, Gelli, qui cum matre atque sorore / prurit, et abiectis pervigilat tunicis? / quid facit is, patruum qui non sinit esse maritum? / ecquid scis quantum suscipiat sceleris? / suscipit, o Gelli, quantum non ultima Tethys / nec genitor Nympharum abluit Oceanus: / nam nihil est quicquam sceleris, quo prodeat ultra, / non si demisso se ipse voret capite.*¹⁰²

Njegova incestuoznost prema majci i sestri naglašena je i u sljedećem epigramu (89): *Gellius est tenuis: quid ni? cui tam bona mater / tamque valens vivat tamque venusta soror / tamque bonus patruus tamque omnia plena puellis / cognatis, quare is desinat esse macer? / qui ut nihil attingat, nisi quod fas tangere non est, / quantumvis quare sit macer invenies.*¹⁰³ Ni epigram pod rednim brojem 90 ne oskudijeva stihovima koji upućuju na Gelijevu razvratnost dok je ponovno opisana njegova gnjusna privrženost majci, a iz takve se veze, prema pjesnikovu mišljenju, treba roditi samo mag: *Nascatur magus ex Gelli matrisque nefando / coniugio et discat Persicum aruspicium: / nam magus ex matre et gnato gignatur*

uvelike je dan – nakon uživanja svih?

Nešto je sigurno; možda je točno što kažu da onu nabreklu mušku stvar, veliku, gutati znaš.

To je sigurno: viču to bijednika umorna bedra, ali i iscijeđen sok iz njih na usnice taj.“

¹⁰¹ Forsyth, Phyllis Young, 1972./1973. *The Gellius Cycle of Catullus*, The Classical Journal, sv. 68, br. 2 str. 175-177.

¹⁰² „Znaš li što čini, Gelije, onaj tko s majkom i sestrom

bludno, bez tunike, gol besanu provodi noć?

Ili tko vlastitom stricu bračnu preotima dužnost?

Da li doista znaš djela koliko je zlih?

Toliko, Gelije, da ih isprali ne bi Okean,

nimfama otac, ni čak posljednje Tetije val:

nema nijednog zločina više da počini niti

sagruvši glavu da on poliže vlastiti ud.“ Preveo: D. Škiljan

¹⁰³ „Mršav je Gelije; kako da ne bude: dobro držeće,

uslužne matere sin, pristale sestrice brat,

nećak uslužna strica, rođak bezbrojnih cura –

kako da ne bude on, jadan, i mršav i slab?

Sve da i dira on u zabranjeno tek voće,

pronaći razlog ćeš lak zašto je mršav i slab.“

*oportet, / si vera est Persarum impia religio, / gratus ut accepto veneretur carmine divos / omentum in flamma pingue liquefaciens.*¹⁰⁴

Pet spomenutih epigrama vode do vrhunca u epigramu 91, gdje prvi put doznajemo o Katulovoj mržnji prema razvratniku Geliju – Gelije je pokušao osvojiti pjesnikovu dragu (Lezbiju) – nešto posve neočekivano i najgori mogući zločin koji pjesnik može zamisliti.¹⁰⁵ Ovaj ciklus završava zadnjim epigramom (116), u kojemu pjesnik jasno izražava svoj neuspjeh u mirenju s Gelijem (*hunc video mihi nunc frustra sumptum esse laborem*)¹⁰⁶, te pokušaj osvete, jer će ovaj put on biti taj koji će mu poslati *tela infesta* („otrovne strelice“), što je zapravo metafora za pjesme kojima će ga javno poniziti, budući da se ne može pomiriti s tim da mu je pokušao preoteti ženu u koju je zaljubljen, ali i da postoji osoba njemu slična – toliko bludna i incestuozna. Katul piše da je pomirenje pokušao slanjem Kalimahovih invektivnih pjesama (*Battiadae*).¹⁰⁷ Stihovi nam jasno pokazuju kolikom je vulgarnošću, ironijom, gnjevom i povrh svega, invektivom¹⁰⁸, prožeta Katulova dikcija, pa nije ni čudo da ga Kunić, unatoč sklonosti prema njemu, naziva *bludnim* (*blandus*).

5.1.5. Slična tematika u Dubrovčanina – invektiva

Zbog opširnosti epigramatskog opusa nemoguće je analizirati baš svaku Kunićevu pjesmu, već nam je usredotočiti se isključivo na one u kojima je u nekoj mjeri očit utjecaj

¹⁰⁴ „Neka se rodi iz Gelijeve sramotne veze
s njegovom majkom mag, perzijskoj magiji vješt:
treba da nastane mag iz veze majke i sina –
ako ne govori laž bezbožni perzijski kult –
da mu milostivo bogovi prime molitve pjesmu
dok im u vatru drob žrtava sipa i mast.“

¹⁰⁵ „Nadah se, Gelije, da me nevjerstvom vrijeđati nećeš
otkad me zadesi jad, zaludne ljubavi bol –
ne što bih, dobro te znajući, smatrao da si povjerljiv
ili da hiru ćeš svom sraman uskratiti blud,
nego sam znao da nije ti majka ni rođena sestra
ona za kojom sam sav plamtio u srcu ja;
premda veoma već dugo smo znanci, mislio nisam
da će razlog taj biti ti dovoljno jak.
Ti si ga smatrao dovoljnim: grijeh te svaki veseli,
no kad je zločinu bliz, tad ti je posebno drag.“

¹⁰⁶ „Sada vidim da mi je uzaludan sav trud.“

¹⁰⁷ Budući da Kalimahove pjesme nisu uspjele utjecati na Gelijevo ponašanje, Katul je odlučio sam napisati epigrame, koji će javno poniziti tog bludnika, ili kako ih on naziva, „otrovne strelice“.

¹⁰⁸ U Katulovim invektivnim epigramima vidljiva je figura gradacije – pjesnik postupno napada osobu o kojoj piše. Smatra se da je to namjerni pjesnički postupak. Forsyth, Phyllis Young, 1972./1973. *The Gellius Cycle of Catullus*, The Classical Journal, sv. 68, br. 2 str. 175-177.

rimskog pjesnika, stoga su za ovo poglavlje izabrani Kunićevi epigrami iz njegove dvije skupine: *Satyrice* i *Moralia*. Obje skupine, dakle satirička i moralistička, daju nam uvid u raznolikost ljudskih karaktera 18. stoljeća koje je naš pjesnik uspješno opisao u formi antičke pjesme (epigrama). Međutim, među satiričkim epigramima ima i onih u kojima nije izražena poruga, već opomena, zbog koje ova vrsta epigrama poprima notu moralnoga.

Epigrame s posve identičnom dozom gnjeva, vrijeđanja i ironije (kao epigrami Geliju) teško je pronaći u dubrovačkog pjesnika, možda zbog svih ranije navedenih razloga¹⁰⁹, međutim, ni on se, poput uzora Katula, ponekad ne može suzdržati od uvreda, pa su nam njegovi satirički epigrami pravi dokaz za to. Onima kojima se obraća promijenio je imena kako se ne bi prepoznali i zasigurno našli uvrijeđenima (*Humanas narro, vidi quascumque, libellis / Ipse meis, verso nomine, stultitias*; Sat. 1.), budući da je neke od njih nazvao lošim piscima, neke brbljavcima, požudnima, škrticama, ružnima, prezirateljima, dosadnima, budalama i glupanima.¹¹⁰ Uvreda *glupan* (*stultus*) prisutna je i u Katula, u petom stihu 78. elegije, a vrijeđa i osuđuje nekog Gala jer oženjen svog nećaka uči o preljubništvu. Kuniću su na meti najčešće loši pisci, bilo poezije bilo tragedije, a njima se prava imena ne znaju, budući da ih je iz gore navedenih razloga promijenio.¹¹¹ Tako jednome Antigenu spočitava što kaže da lijepo piše, iako bi sam trebao znati da je to jedva moguće, te bi Kunića uopće čudilo da napiše nešto dobro, što na kraju epigrama uspoređuje s rođenjem lijepog djeteta od ružnog roditelja (*Mirabor, fieri quod scis vix posse, parente / Formosam e foedo surgere progeniem*)¹¹².

Dok u nekim epigramima očigledno vrijeđa pisce¹¹³ i njihovo stvaralaštvo, u nekima se primjećuje sarkazam, primjerice u epigramu nekom Kvintu epigramatičaru, čiji su epigrami

¹⁰⁹ Kunić se zbog svog poziva suzdržavao od neumjesnih riječi iz seksualne sfere, ali ne i od uvreda (satirički epigrami).

¹¹⁰ 70. *In malum Torquati interpretem*, 85. *In malum scriptorem, qui mirabatur a poeta decies Flaccum lectum fuisse*, 91. *In malum poetam sua carmina jactitantem*, 278. *In malum scriptorem*, 816. *In malum oratorem*, 834. *In malum poetam, eundemque arrogantem*, 899. *In malum tragoediae scriptorem*, 53. *In Rullum loquacem et ad singula verba haerentem*, 110. *In Quintum fatue loquacem*, 140. *Ad Glauciam loquacem*, 141. *Ad Glauciam loquacem, de Cinna taciturno*, 540. *In loquacem*, 498. *In garrulum*, 183. *In divitem avarum*, 495. *In avarum*, 860. *In nobilem avarum*, 861. *In avarum*, 778. *In Turpilius foedum poetam*, 817. *In hominem foedum*, 164. *In molestum, id minime suspicantem*, 275. *Ad Ponticum molestum recitatorem*, 426. *In molestum suarum valetudinum narratorem*, 461. *In Coecilianum hominem molestum et illiberalem*, 511. *In fatuum*, 557. *In fatuum se omnia scire putantem* *In fatuum se omnia scire putantem*, 581. *Ad Cinnam, de Vario. Ad Cinnam fatuum ac clamosum de Vario*, 598. *In multiloquum, eundemque fatuum*, 184. *In amatorem stultum*.

¹¹¹ Katul je čak dvije pjesme posvetio lošim piscima (*Carmina* 14 i 44).

¹¹² 67. *In Antigenem malum poetam*.

¹¹³ Piscima najčešće daje antička imena (Quintus, Meniscus, Antigenes, Levinus, Cinna, Rufus, Varus, Varro, Aulus, Nevius, Antimachus itd.).

toliko kratki da ih skoro pa nema.¹¹⁴ Glagoli *laudo* i *laetor* pojačavaju pjesnikovu ironiju. Nadalje, nekom Menisku objašnjava zašto se njemu (Kuniću), koji je navikao na grčke i rimske klasike, ne sviđaju Meniskova djela koja karakteriziraju *budalasti štropoti i isprazne riječi te zastrašujući zvukovi bez smisla (et strepitus fatuos et inania verba / Et perterricrepos, at sine mente sonos)*. Reklo bi se da je Kunić, inače skroman i samokritičan pjesnik, ponekad previše kritičan i prema drugima. Nakon što iznese kritiku ili sud o nečijem djelu, često daje usporedbe. Primjerice, nekom Levinu piše da su mu sve pjesme slične, a iz usporedbe s pticom čavkom i feniksom daje se naslutiti da se pisac, kojemu se obraća, vjerojatno htio okušati u raznim vrstama (*Gracculus et Phoenix nido non prodit eodem / Tam dispar foetus dispari ab ingenio est*), ali nije uspio, budući da mu se pjesme previše ne razlikuju. Kao što se Kunić drzne našaliti s djelima nekih pisaca i vrijeđati ih, tako se i Katul ruga nekom Ariju koji nepravilno izgovara riječi i očaran je svojim govorom, pa umjesto *commoda* kaže *chommoda*, a *insidias* *hinsidias*. Na kraju pjesme posprdno dodaje da će se i Jonsko more drugačije zvati, pošto je njime plovio, što je za Katula strašna vijest (*nuntius horribilis*).¹¹⁵

Reakcije na pojedine osobe slične su kod Katula, koji se ne libi srdžbu i gnjev pokazati već spomenutim uvredama i invektivom, direktno se obraćajući ličnosti koju napada. Ako je u pitanju politička ili vojna ličnost, Katul štedi na stihovima, iz čega se može potvrditi njegova nezainteresiranost za tu sferu javnog života i prijezir prema onodobnim slavnim ljudima.¹¹⁶ Iz prošlog poglavlja očigledno je kako su mu neke osobe bile predmet poruge i javne osude (Gelije). Zanimljiva je činjenica da je istom čovjeku kojeg toliko osuđuje i psuje, spreman pružiti drugu šansu ili možda promijeniti njegovo neprihvatljivo ponašanje, ali neuspješno, što ga je na koncu nagnalo da javno ponizi osobu čija mu je ćud veoma smetala. Jedna od većih sličnosti među epigramima Geliju i Kunićevih, osim svakako uvreda, vidljiva je i u samom imenu, međutim osobi suprotna spola. Naime, među Kunićevim moralnim i satiričkim epigramima nalaze se neki posvećeni Geliji (lat. *Gellia*), iz kojih se doznaje da je sklona bludu, previše laska muškarcima i ne zna što je ljubav.¹¹⁷ Oba su pjesnika – svaki na svoj

¹¹⁴ 249. *Ad Quintum epigrammatum scriptorem*.

¹¹⁵ *Carmen* LXXXIV.

¹¹⁶ Primjerice Gaj Julije Cezar.

¹¹⁷ **Moralia:** 35. *Ad Gelliam, de fugienda aequae libidine ac avaritia*, 58. *Ad Gelliam*, 101. *Ad Gelliam, ne tantum placere, sed etiam prodesse velit*, 134. *Ad Gelliam amore solutam*, 135. *Ad Gelliam muliebrem mollitiam causantem*, 136. *Ad Gelliam nequitiam amore excusantem*, 168. *Ad Gelliam, nimis anxiam in consilio capiando*, 193. *Ad Gelliam publico carentem ob mutatam in deterius fortunam*, 202. *Ad Gelliam, singula male consilio gerentem*, 212. *Ad Gelliam, ut formidinem inanem ex animo excutiat*. **Satyrica:** 116. *Ad Gelliam aequo blandiorem*, 123. *Ad Gelliam, de ejus cultu inverecundo*, 149. *Ad Gelliam anum fucata*, 165. *Ad Gelliam de homine pulchro et insulso*, 185. *Ad Gelliam de Pholoe*, 191. *Ad Gelliam de filiarum institutione*, 312. *Ad Gelliam amantem inconsulto*, 324. *Ad Gelliam faciem pileolo celantem*, 340. *Ad Gelliam eximiae tantum pulchritudinis*

način – stihovima ocrtavali karakteristike ondašnjih ljudi, od najvećih razvratnika i bludnika, kao što je Gelijs u Katula ili Gelijs u Kunića, pa do ljudi kojima je stalo samo do materijalnog i stjecanja bogatstva (primjerice Postumo).¹¹⁸

5.1.6. Etički motivi u pjesništvu Rajmunda Kunića

Kunićeva skupina epigrama pod nazivom *Moralia*¹¹⁹ pravi je pokazatelj raznih karakternih osobina i životnih pouka, proizašlih iz njegove erudicije, obrazovanja u filozofiji i religiji, njegovih pogleda na svijet, razumijevanja slobode, ali i općih društvenih normi. Tako se iz njih doznaje pjesnikov pogled na ljudski život i filozofska razmatranja istog, ali i epistemologija, gnoseologija i aksiologija. U njima se služio apostrofama, imperativima, antitezama, egzemplima i gnomama, da bi pojačao savjetodavni učinak.¹²⁰ Za razliku od onodobnih moralnih i filozofskih rasprava koje su se ticale ljudske prirode, Kunić putem epigrama prikazuje tematiku koja je zaokupljala velike mislioce toga vremena, te inovativnošću i konciznošću odstupa od njih. Česta tematika njegovih epigrama jest sreća (primjerice 319.), pa se pjesnik pita tko je zapravo sretan, budući da jadne smrtnike zadese mnoge nevolje (*Multa adversa cadunt miseris mortalibus*), dok sudbina, kojoj je pridao epitet *inimica*, muči ljude raznim nedaćama (*Exercet variis fors inimica malis*).

Jedan tematski krug spomenute skupine epigrama tako čine ljudski udes, smisao života, sloboda, volja i htijenje. Iz samog naslova posljednjeg epigrama te skupine, *Beatum esse, qui sua sorte contentus vivat*, vidljiv je pjesnikov opći stav prema životu i odgovor na pitanje iz prethodno spomenutog epigrama, u kojem bi čovjek trebao biti zadovoljan onime što ima, stoga samo zadovoljstvo čini bogatstvo, pritom ne misleći na ono materijalno. Kuniću sama vrlina (*virtus*) predstavlja čovjekovu vrijednost (31.), bogatstvo duha ima primat nad materijalnim, a uvjet sretna života jest *medietas* ili *mediocritas*.¹²¹

amatricem, 409. *Ad Gelliam de ejus rectore*, 422. *Ad Gelliam de Cinna, se invecunde scabente*, 445. *Ad Gelliam de ejus nequitia*, 562. *Ad Gelliam viris nobilibus quibusque delicias facientem*, 798. *Ad Gelliam nimium viris blandientem*, 803. *Ad Gelliam immodice a poetis laudatam*, 852. *Ad Gelliam de Varo*, 1259. "*Quae jactas, nescis, Gellia, quid sit amor*". *Ad Gelliam profitentem se nunquam amasse*.

¹¹⁸ 26. *Ad Postumum, divitias optantem*.

¹¹⁹ „U ciklusu epigrama *Moralia* Kunić je zastupao ideje tolerancije, čovjekova samoodgoja, zajedničkog dobra i sreće zasnovane na skladu mišljenja i življenja, vjere i morala, a da se nije priklanjao formalizmu i rigorizmu.“ Usp. Schiffer, Lj., *Analiz Dubrovnik* 34 (1996): 143-150.

¹²⁰ Bratičević, 2016, str. 23.

¹²¹ Schiffer, 1996.

Osim što dijeli savjete, misli o životu i filozofska razmatranja, Kunić se obraća i onima koje je obuzela požuda¹²², ali više iz aspekta kršćanskog svjetonazora, zbog čega ova skupina epigrama, za razliku od spomenute satiričke, oskudijeva uvredama. Obraća se i onima koji su se promijenili, pa je tako neki Cinam od strogog čovjeka postao blag i slatkorječiv, što ga ujedno začuđuje.¹²³ Isto tako, Kunić nipošto ne prihvaća ljudsku usredotočenost na materijalno bogatstvo, što u nekim pjesmama optužuje, smatrajući da se neki ne znaju ispravno služiti svojim imetkom.¹²⁴ Takva vrsta epigrama, s izrazitim didaktičkim nabojem, pruža čitateljima uvid u Kunićev profesionalni život i poziv koji je ostvario kao svećenik i profesor na uglednim sveučilištima.¹²⁵ U četvtoj pjesmi vrlo je jasna njegova poruka čovjeku koji više vremena posvećuje drugima nego sebi, pa mu uljudno kaže i time ga podučava, da najprije živi za sebe, a potom i za druge.¹²⁶ Taj je epigram, u kojem se ideja uma pokazuje u njegovoj praktičnoj prednosti, ali i svrhovitosti ljudskog samoodržanja, na tragu Spinozine etike.¹²⁷ Nadalje, motiv strpljenja i ustrajnosti prisutan je i kod Katula¹²⁸, jedino što on bodri samoga sebe, dok je Kunić usredotočen na osobu kojoj se obraća.¹²⁹

U Kunićevim epigramima odjekuje klasična grčko-rimska etičko-filozofska baština, primjerice Sokrata te ideje raznih filozofskih škola (osobito stoicizma). S druge strane, u Katula odzvanja epikurejska filozofija, usredotočena na osjetilne užitke, ljudske odnose i vjernost u ljubavi, pa se u tom pogledu pjesnici očigledno razilaze, iako ni Kunić ne isključuje neke vrijednosti za koje se rimski pjesnik zalaže, ali u drugačijem kontekstu (primjerice *fides*)¹³⁰.

¹²² 75. *Ad hominem cupiditate incitatum*.

¹²³ 147. *Ad Cinnamum olim asperum, nunc blandum*.

¹²⁴ 3. *Ad Ponticum, stulte optantem divitias*.

¹²⁵ Schiffler smatra da svrha Kunićevih moralnih epigrama nije nužno etički formalizam, rigorizam, didaktizam, premda mnogi njegovi stihovi zvuče kao moralne pouke.

¹²⁶ 4. *Ad Avitum, dum alios curat, sui oblitum*.

¹²⁷ Schiffler, 1996.

¹²⁸ 8.11

¹²⁹ 19.3

¹³⁰ Katulovo shvaćanje *fides* odstupa od uobičajenog rimskog, budući da se odnosi na vjernost koja se ostvaruje u ljubavnoj vezi, a ne u političkom životu.

5.1.7. Epigrami nadgrobne tematike

Katulove elegije 96. i 101. po svojoj su vrsti nadgrobne, dakle posvećene su pokojniku, od kojih druga njegovom bratu, kojemu dolazi na grob s mnogo suza: *fraterno multum fletu*. Njih je moguće usporediti s Kunićevim grobnim i žalobnim epigramima *sepulcralia* et *lugubria*, ali i *encomiastica* - pohvalni epigrami koji ujedno sadrže neke elemente tužaljki.

Primjerice, razmotrimo epigram iz skupine *encomiastica*, 245. *Ad Lucam Sorgium, rogantem, ut in Rogerii Boscovichii parentalibus aliquid scriberet*, o smrti Kunićevog profesora matematike i fizike, slavnog Ruđera Boškovića, čija ga je smrt duboko potresla, kao da mu je član obitelji, te on, poput svoga uzora, lije mnogo suza za pokojnikom. Katul je pri opisu unutrašnjeg stanja i emocija skloniji jednostavnosti izraza te ablativom uzroka opisuje svoju tugu manifestiranu suzama (*fraterno multum fletu*), a Kunić nam daje detaljniji opis¹³¹, budući da mu suze teku niz lice i krilo, *Perque genas largae perque sinum lacrymae*. Kunić ne krije svoju slabost, naime, priznaje da nije kadar pisati stihove kao inače te izreći nešto prikladno povodom smrti dragog profesora, vjerojatno pohvalu jer je, između ostalog, riječ o pohvalnom epigramu. Može se reći da time ponovno pokazuje skromnost i poniznost, jer je unatoč nemoći da napiše više stihova dostojnih pokojnika, na koncu uspio sastaviti epigram pravilne forme. Nemoć i bol pokazuje sljedećim stihovima: *Nec potui: cari admonitu mens aegra sodalis / Frangitur, haud voces, haud subeunt numeri...*

Mens aegra zamjenjuje njegov uobičajeni *mens laeta* koji se inače veže uz voljenu i dragu Lidu. Katul, međutim, slične stihove izražava poetskije, pritom personificirajući dvije imenice vezane uz rastanak od života (*cinis* i *fortuna*), i to nakon što je naveo razlog dolaska na bratov grob: *et mutam nequiquam alloquerer cinerem. / Quandoquidem fortuna mihi tete abstulit ipsum*. On se ovdje obraća pokojnom bratu, a Kunić Luki Sorkočeviću koji ga je zamolio da napiše nešto o Boškoviću, o čemu se najprije doznaje iz samog naslova.

6. Ljubavni kanconijer

Lako je povući paralele između Katulove Lezbije i Kunićeve Lide, iako postoje i razlike. Kako tvrde njihovi pjesnici, obje su bile udate i najljepše žene u gradu, svaka u svoje

¹³¹ Sklonost detaljnim opisima i amplifikacija vidljiva je i u njegovim parafrazama Katula, koje će biti spomenute u ovom radu.

doba. Međutim, Lezbija je bila desetak godina starija od Katula, a Lida šesnaest godina mlađa od Kunića, no to nije jedina razlika, budući da je Lezbija, ponajviše iz Ciceronovih pisama Atiku i govoru za Celija, bila žena poznata po svom razvratničkom životu i preljubništvu, iako se ne može sa stopostotnom sigurnošću ustvrditi da se upravo ta žena krije iza pseudonima. Isto tako, iz Katulovih pjesama doznajemo da je bila promjenjive ćudi, nestalna, sklona prevari i licemjerna, dok se isto ne može reći za Kunićevu Lidu, koja je sasvim sigurno bila ugledna, pristojna i obrazovana gospođa Maria Pizzelli, što otkrivaju njegovi brojni epigrami. Primjerice, prvi epigram u skupini *Ad Lydam, de domo Pizzellia*¹³², daje nam podatke o domu Pizzellijevih, a u samim naslovima epigrama otkriva se ime i prezime žene o kojoj je Kunić pisao.¹³³

Sljedeći primjer koji upućuje na Kunićevu povezanost s rimskim pjesnikom vidljiv je u četvrtom epigramu iz skupine *Varia*, naslova *Catullum vel peccantem amat*, u kojem svog uzora naziva *Katulom bludnim* (lat. *blandus Catullus*)¹³⁴.

4. *Catullum vel peccantem amat*

Quaeris, cur blandi culpetur Musa Catulli,

Non me verum alios id, mea Lyda, roga.

Nam me sic blandi coepit sibi Musa Catulli,

Ut quae vel peccat cogor amare tamen.

¹³² Istog je naslova i 401. epigram, a budući da su epigrami posvećeni i njezinoj obitelji, još je mnogo epigrama u kojima se spominje to prezime.

¹³³ 191. *Cur Lyda sibi dicatur Maria Pizzellia*. *Ad Julium Somaliam*, 304. *Ad Salicetum archiatrum, de epigrammate ad eum a Maria Pizzellia misso*, 315. *Ad Janum (credo Pizzellium, Lydae, sive Mariae Cucuvilliae Pizzelliae virum) absentem*, 416. *Mariae Pizzelliae (Lydae) Meropen Scipionis Maffei mirifice agenti*, 423. *Ad Mariam Pizzelliam Medeam agentem*, 427. *De Mariae Pizzelliae dolore, aegrotante Petro suo filio*, 428. *In febrim, qua Petrus, Mariae Pizzelliae filius, laborabat*, 430. *Ad consuetum Mariae Pizzelliae sodalium coetum, de Joanne ejus viro et filiis absentibus*, 431. *De imagine Mariae Pizzelliae a Leucone picta*, 519. *Ad Balthassarem Odescalchium Mariam (Pizzelliam) versibus celebrantem*, 532. *Ad Mariam Pizzelliam. De Violanta et Petro Pizzelliis*, 621. *Mariae Pizzelliae, sub nomine Lydae, laudes* i drugi. Usp. <http://www.ffzg.unizg.hr/klafile/croala/cgi-bin/navigate.pl?croala.402>. Pristupano: 26. 11. 2018.

¹³⁴ Katulove pjesme obiluju vulgarnim izrazima, pa nije ni čudo da mu je Kunić pridao takav epitet.

4. *Voli Katula čak i kad griješi*

Pitaš me zašto Muze okrivljuju Katula bludnog.

Ne pitaj mene sad to, Lido, već druge mi ti!

Mene zatravi tako ta Muza Katula bludnog,

*Da sam i grijehe mu čak prisiljen ljubiti ja.*¹³⁵

Za razliku od njegova uzora, *Katula bludnog*, prema Paljetkovu mišljenju, Kunić nije imao nikakva konkretnog uspjeha kod Lide, stoga, iz velike ljubavi prema toj ženi, nije bio u stanju izreći ono famozno Katulovo *Odi et amo* (Mrzim i volim), što postaje moto svake nesretne i možda ne samo nesretne ljubavi.¹³⁶ Taj se kanconijer smatra najznačajnijim u hrvatskoj latinističkoj lirici nakon Crijevićevih elegija Flaviji i Paskalićevih pjesama posvećenih Silviji.¹³⁷

Svom je pjesničkom uzoru posvetio čak dva stiha u skupini pohvalnih epigrama pod nazivom *Encomiastica*, u pjesmi *Laudat Catullum* (342.),

Servatus passer tibi, Lesbia, voce Catulli est,

Cui vitam aeternis versibus ille dedit.

Prijevod:

*Lezbijo, glasom*¹³⁸ *Katula spašen ti je vrabac,*

kome je on u vječnim stihovima život dao.

Iako su u pitanju samo dva stiha, itekako se može vidjeti veličina rimskog pjesnika u očima dubrovačkog pjesnika, budući da Kunić, aludirajući ovdje na pjesmu uginulom Lezbijinom

¹³⁵ Cit. prema: *Hrvatski latinisti II*, preveo J. Torbarina, str. 488.

¹³⁶ Dubravko Škiljan, „Gaj Valerije Katul“, u: *Katul, Pjesme / Carmina Catulli*, Zagreb, 1979.

¹³⁷ Usp. *Hrvatski latinisti II*, Zagreb 1970., str. 437.

¹³⁸ Misli se na pjesmu o vrapcu.

vrapcu, kojeg je, prema njegovu mišljenju, Katul figurativno kadar oživjeti, iznimno cijeni njega i njegova djela čija je vječnost neupitna.

6.1. Analiza nekih kratkih pjesama Lezbiji i Lidi

Obojici je pjesnika povratak njihovih dragih žena najveća radost, a odsutnost mučna i nepodnošljiva. Katulu je povratak Lezbije njegova osobna sreća koju ne dijeli ni s kim, jer je pun žudnje i jedva čeka da ju opet vidi, dok je u našega pjesnika radost projicirana i na okolinu. Slijede pjesme koje prate tematiku povratka i opis unutarnjeg stanja pjesnika.

Carmen 107, 3. i 4. distih

Izvorni tekst:

Restituis cupido atque insperanti, ipsa refers te

nobis. O lucem candidiore nota!

quis me uno vivit felicior aut magis hac est

optandus vita dicere quis poterit?

Prijevod:

Vraćaš se punom mi žudnje i iznenada i sama

stižeš: kamenčić bijel neka taj označi dan!

Ima li igdje na svijetu od mene sretnijeg stvora?

*Život je za mene sad najljepša moguća stvar.*¹³⁹

S druge strane, naš pjesnik pomoću brojnih stilskih figura i tropa¹⁴⁰ oslikava Lidin povratak. Sreća ne obuzima samo njega, već i se i polje smije, ali i ostatak prirode, gdje koristi figuru personifikacije ili prosopopeju¹⁴¹.

Izvorni tekst:

490.

Ridet ager, subita capti dulcedine ludunt

Passim lanigeri lata per arva greges,

Laeta magis viridi late se gramine vestit,

Laeta magis vario flore renidet humus,

Laeta magis placidi circum fremit aura Favoni,

Laeta magis puro fulget ab axe dies.

Fallor an huc venit? ... Non fallor: rura beata

Venit ad haec fausto jam mea Lyda pede.

¹³⁹ Škiljan, D.

¹⁴⁰ „Gotovo u svim antičkim klasifikacijama međusobno se razlikuju figure od tropa, no mnogi, osobito kasniji teoretičari smatraju trope samo jednom od podvrsta figura...Dok se tropi odnose na pojedine riječi i na njihov leksički dio, leksem, pa prema tome i na jednostavne jezične znakove, figure su „pjesnički ukrasi“ koji obuhvaćaju skup riječi, sintagmu, dio rečenice, cijelu rečenicu, pa čak i kompleksne jezične znakove na razinama višim od rečenice.“ Usp. Škiljan, *Dijalog s antikom*, 1992., 65-67.

¹⁴¹ Figure mišljenja *per immutationem*, II. Tropi preskakanja. Usp. Škiljan, *Dijalog s antikom*, 1992., 75-76.

Prijevod:

Smiju se polja, šale se svladana nenadnom slašću,

Pašnjaka ravnih u šir, stada runjava svud.

Sve radosnije travom se zelenom prekriva zemlja,

Sve radosnije dol šaren obasjava cvijet.

Sve radosnije tiho lahori zapadni vjetar,

Sve radosnije sja vedri nebeski svod.

Je li to varka? Ne, nije jer na to blaženo selo

Moja to Lida već dolazi u dobri čas.

Ponavljanjem pridjeva *laeta* s prilogom *magis*¹⁴² (*anafora* ili *repetitio*), izražava svoju veliku radost, odraženu u prirodnom ambijentu, štoviše vizualnim pjesničkim slikama, pa je lako zamisliti čitav prizor jednog seoskog područja s plodnim poljima, veoma zelenom travom, obiljem šarenog cvijeća, te vedro nebo. Takvo dobro raspoloženje odraženo u lijepoj prirodi suprotno je pjesnikovu raspoloženju kada odlazi iz Lidinog salona¹⁴³, jer odjednom postane snužden i nesretan, a vanjske prilike odgovaraju njegovu nutarnjem stanju, što izražava sljedećim stihovima: *Imber me saevus, me fera laesit hyems.*¹⁴⁴

I u pjesmi pod rednim brojem 15., ponovno o Lidinoj odsutnosti (lat. *De ejus absentia*), pjesnik oslikava vlastito psihološko stanje. Naime, pjesnik je tužan, bezvoljan i nestrpljiv za njezine odsutnosti, na što ponajviše upućuje zadnji distih pjesme u kojem Kunić otkriva kako mu nije ni do čega, jer mu *ništa nije drago ni čuti ni reći*, a jedino se govori o tome kada će se vratiti:

Nil audire aliud, nil gratum est dicere, sermo

¹⁴² Prilog *magis* najčešći je uz pridjeve koji imaju opisnu komparaciju (pridjevi na –eus, –ius, –uus), tako da Kunić odstupa od klasičnog latinskog.

¹⁴³ 625. *Ad Lydam*.

¹⁴⁴ *Bije me pljusak bijesni, bije zima divlja.* (625. 8. *Ad Lydam*). Prevela M. S.

Unus hic est: quo sis tu reditura die.

Katulova *Carmen* 107. Iako se može usporediti s Kunićevom 99. pjesmom, a u objema se opisuje njihova neizmijerna radost zbog povratka njima dragih žena. Kunić ponovno ima poriv za detaljnijim opisima svoga stanja i objašnjavanjem, dok je Katulovo stanje objašnjeno na jednostavniji način, ovdje retoričkim pitanjem: *Quis me uno vivit felicior aut magis hac est / optandus vita dicere quis poterit?* Tu rečenicu usporedimo s Kunićevim desetim stihom: *Laeta oritur multa luce serena dies*, u kojem je ponovno vidljivo da je njegova sreća povezana s nečim vanjskim, pa *laeta dies* može odgovarati Katulovom komparativu pridjeva *felix, felicior*, koji sreću pripisuje isključivo samome sebi i nikome više. Obje su pjesme pravi dokaz koliko su im bile značajne žene koje su bile inspiracija njihovog ljubavnog pjesništva, točnije kanconijera, onog antičkog i latinističkog.

Četvrti epigram Lidi i Katulova pjesma pod rednim brojem 109. dadu nam naslutiti još neke sličnosti. Naime, tema obje pjesme je vječna ljubav koju žele iskusiti oba pjesnika. Iz Kunićevih stihova doznaje se zašto se zaljubio u svoju miljenicu i učenicu, a razlog je, ni manje ni više, njezina ćud: *Tu propter mores cepisti, Lyda, placere*. Katul, s druge strane, ovdje ne navodi razlog svoje zaljubljenosti, ali je duboko uvjeren da je Lezbija žena koju će zauvijek voljeti, dok je njihova ljubav izrečena epitetom *iucundus*: *Iucundum, mea vita, mihi proponis amorem / hunc nostrum inter nos perpetuumque fore*. Zadnja dva stiha lakše je usporediti s Kunićevim zadnjim stihovima, u kojima pjesnici očigledno teže trajnoj ljubavi, tj. nadaju se da će ona potrajati. U sljedećoj tablici donose se dva stiha u kojima je neupitna sličnost među dvojicom pjesnika, ali iskazana različitim izborom riječi.

<i>ut liceat nobis <u>tota</u> perducere <u>vita</u></i>	<i>Hi tibi fac <u>mane</u>at <u>semper</u>; meus usque <u>manebit</u></i>
<i><u>aeternum</u> hoc sanctae <u>foedus</u> amicitiae.</i>	<i><u>Idem amor</u>, extremos integer ad cineres.</i>
Katul, 109.	Kunić, 4.

Kunićev *idem amor* (ista ljubav) zacijelo se može shvatiti kao prijateljska ljubav, što Katul tumači riječima *hoc sanctae foedus amicitiae*¹⁴⁵ (ovaj savez svetog prijateljstva), jer su obje žene bile udate, što pjesnicima nipošto nije sprječavalo maštanje o njima i izražavanje

¹⁴⁵ Ista se sintagma, *foedus amicitiae*, nalazi u zadnjem stihu epigrama 470. *De Lydae laudibus*, ali se ne odnosi na Lidu, već na njegove drugove što se doznaje iz atributa *fraternalae*.

jakih i najistinskijih osjećaja. Kunić želju za vječnom ljubavi opisuje prilogom *semper*, a Katul već spomenutim *vječnim savezom svetog prijateljstva*, gdje se pridjev *svet* zapravo može shvatiti kao *nepovrediv* ili *neraskidiv* te je njime istaknuo želju za trajnošću i neraskidivošću veze s Lezbijom. Dva sinonimska priloga *perpetuus* i *aeternus* te ablativ vremena *tota vita* ključni su za izražavanje trajnosti i neporočnosti, dok je Kunić isto postigao glagolom *maneo*, i to u trećem licu plurala konjunktiva prezenta aktivnog (*maneant*) i u trećem licu singulara futura prvog aktivnog (*manebit*), ali i spomenutim prilogom *semper*. Ljubav našega pjesnika jednaka je kao što je i bila, nepromjenjiva (*idem*), a ostat će neporočna sve do njegove smrti, što je izrekao metonimijom¹⁴⁶ i hiperbatonom *extremos ad cineres*. Stilska figura hiperbaton prisutna je i kod Katula (*aeternum hoc foedus*), koji ju je popularizirao.

Epigram *De Lydae in summis laudibus modestia* (471.) po svom sadržaju nesumnjivo odgovara Katulovoj *Carmen* 86. Pjesnici u tri distiha ne kriju opčaranost izgledom žena, ali i osobnošću, jer za njih nema ljepših žena na svijetu. Katul pjesmu započinje s opisom neke žene Kvintije koja samo njemu nije toliko lijepa kao drugima, već samo svjetloputa, vitka i stasita (*candida, longa, recta*), što nipošto ne pridosi ljepoti kakvom je on percipira, budući da nema onu *venustas* ili dražest kakvu posjeduje njegova Lezbija. Kunićev prvi distih korespondira Katulovom zadnjem, u kojem je opisana snaga ljepote. Naime, obje žene su toliko prekrasne da ljepotom nadvisuju sve druge žene na svijetu. Jedina razlika je ta da se Kunić ujedno divi Lidinoj pameti, kojom svladava sve muškarce.¹⁴⁷ Slijedi tablica sa spomenutim distisima iz kojih se očituje sličnost.

<i>Lesbia formosa est, quae cum pulcerrima tota est,</i>	<i>Lyda potest omnes quotquot sunt ore puellas,</i>
<i>tum omnibus una omnis surripuit Veneres</i>	<i>Lyda potest omnes vincere mente viros.</i>
Katul, stihovi: 5., 6.	Kunić, stihovi: 1., 2.

¹⁴⁶ „Metonimija ili hipalaga predstavlja zamjenu jedne riječi drugom koja joj je bliska po sadržaju. U suvremenijoj interpretaciji moglo bi se reći da obje riječi moraju pripadati istom semantičkom polju, što znači da metonimijska zamjena u svom semantemu mora sadržavati bar jedan element zajednički s nadomještenom riječi...” Usp. Škiljan, 1992., 67.

¹⁴⁷ Kunić u više navrata hvali njezinu elokvenciju i želju za neprestanim učenjem. Usp. 8. *Ad Lydam assidue doctrinae operam dantem*, 13. *Ad Lydam, eloquentia praestantem*, 616. *Laudat Lydam, eo quod matri suae similis est* i mnogi drugi. Ona ponekad nije ni svjesna pohvala koje su joj upućene: 477. *De Lyda laudes suas minime agnoscente* i 611. *Laudat Lydam*. U naslovu jednog epigrama stoji: 18. *Ad Lydam, foeminam viris sapientiore*, u kojem je Lida, prema njegovim riječima, mudrija od muškaraca.

Lako se može zamijetiti kako je različitim stihovima rečeno isto – nenadmašiva ženska ljepota. Stavivši vlastita imena na sam početak stiha, pjesnici su dodatno naglasili njihovu dominantnost, pojačavši ju glagolima *surripere* i *vincere*, pa dok jedna drugim djevojkama figurativno *krade* ljepotu, druga ju *može svladati*, ali se kod Kunića muškarci i žene koje je Lida ljepotom svladala natječu za njezinu ljubav (*Ergo illam, quoties vicit, victaeque puellae / Et victi certant semper amare viri*). Time Dubrovčanin još jednom prikazuje Lidu kao ženu kojoj se nije divio samo on, već i drugi, dok je Lezbija bila žena sumnjiva morala¹⁴⁸.

Još jedan Kunićev epigram korespondira Katulovoj prethodno opisanoj pjesmi, a započinje obraćanjem nekoj Likoridi koju naziva ružnom (*foeda*).¹⁴⁹ Epigram čine dva distiha u kojima se javlja figura antiteza (*pulchra-foeda* i *placere-displicere*). Nije poznato iz kojeg je točno razloga Kunić odlučio tako uvrijediti tu ženu, ali je sasvim sigurno da je u toj pjesmi direktniji i oštrij od Katula, što je čitatelju teško povjerovati, budući da je Katul skloniji uvredama. Postoji mogućnost da pravi razlog otkriva drugi stih – Likorida mu je ružna upravo zbog toga što samu sebe smatra lijepom te se u tom slučaju epitet *foeda* može vezati uz njezinu osobnost, suprotnu od Lidine skromnosti i poniznosti koju Kunić veoma cijeni, pa nije ni čudo da mu se počela sviđati upravo zbog čudi.¹⁵⁰

6.1.1. Katulova i Kunićeva *puella* te njezini epiteti

Unatoč tome što su obje žene bile gospođe, a Maria Pizzelli i majka¹⁵¹, pjesnici ih od milja nazivaju djevojčicama (lat. *puellae*) – imenicom specifičnom kod rimskog pjesnika – stoga nema sumnje da ju je Dubrovčanin preuzeo od svog uzora. Lida je po svojim osobinama antička i renesansna *puella* – ovo prvo zbog reminiscencija na Katulovu Lezbiju, no Kunić u 47. epigramu (*De Lyda, aliis omnibus praelata*) objašnjava kako se iza te imenice zapravo krije mlađa gospođa, dok ju renesansnom čini reminiscencija na Petrarkinu Lauru, budući da mu je i Petrarca bio uzor.¹⁵² Osim imenice *puella*, upotrebljenoj više od 40 puta u Katulovoj

¹⁴⁸ Lezbijini bludništvo pokazuje i *Carmen* 58., pogotovo stihovi: *nunc in quadriviis et angiportis glubit magnanimi Remi nepotes*.

¹⁴⁹ 630. *De Lyda et Lycoride*.

¹⁵⁰ 4. *Ad Lydam*.

¹⁵¹ Iz epigrama se doznaje ime njezine kćeri, koja je imala tragičnu sudbinu – teška bolest i smrt. Neki od epigrama povodom njezine smrti: 586. *Ad Lydam, mortua filia, sanctas moniales, apud quas olim morabatur, invisentem*, 587. *Ad Lydam matrem moestissimam*, 588. *In funere Violantae*, 589. *Tumulus Violantae*.

¹⁵² 1115. *In fatuum Petrarchae carminum contemptorem. Satyrica*.

lirici, učestala je i posvojna zamjenica *mea*, koju Katul spominje tridesetak puta, a Kunić daleko više, budući da je u prednosti sa 607 epigrama Lidi.¹⁵³

Katulovi epiteti Lezbiji ponajviše se odnose na njenu vanjštinu (*pulchra, pulcherrima, formosa*), ali i na osjećaje koje gaji prema njoj (*amata, irata*). U Kunića je, doduše, veća prisutnost onih riječi kojima opisuje Lidin karakter ili ćud zbog koje ju je zavolio. Poput Katula, hvali ženu u koju je platonski zaljubljen, pridajući joj epitete koji odgovaraju jednoj uglednoj gospođi iz visokog društva, ali ne mijenja svoje mišljenje o njoj kako vrijeme prolazi, već mu do samog kraja ostaje veoma draga osoba, premda u jednom trenutku prestaje pisati o njoj. Pjesnik otkriva što bi bilo kad bi ga njegova draga prezirala, zašto bi uopće do toga došlo, te kako bi ga to boljelo.¹⁵⁴ U jednom epigramu priznaje kako mu je najveći strah da joj ne bude dosadan.¹⁵⁵ Dok Katul čezne za beskonačnim poljupcima i nezasitan je (pjesme 5. i 7.), Kunić izražava pomalo drugačiju privrženost, koja nije toliko tjelesna i erotska kao ona u Katula, možda jer mu svećenički poziv nije dozvoljavao toliku slobodu, pa se suzdržavao od riječi koje bi mogle biti nepristojne.

S druge strane, Katulovi osjećaji koje gaji prema Lezbiji s vremenom jenjavaju te doživljavaju gradaciju od onih najjačih ljubavnih sve do izljeva ljubomore i srdžbe, jer ljubav i zaljubljenost s vremenom prestanu, što je pjesnik pokazao poznatom antitezom *Odi et amo*.¹⁵⁶ Još jedna antiteza u odnosu na početne pjesme Lezbiji vidljiva je u 83. pjesmi, gdje ju naziva *irata* (srdita), suprotno *amata*¹⁵⁷ (voljena), što poprilično pokazuje njezinu promjenjivu ćud.

Reklo bi se da su Katulu ljubavni jadi tegotni i mučni te biva posve razočaran u ljubav i jedino rješenje je da se pozdravi sa svojom dragom i izdrži sve probleme koji su ga snašli, ali nikako se ne može pomiriti s činjenicom da ga žena njegova života ne želi kao što on želi nju. Odbijanje žene u koju je zaljubljen stvara u njemu gnjev, što rezultira uvredama kakve može izreći samo osoba duboko razočarana u ljubav: *Scelestā, uae te, quae tibi manet uita? / Quis nunc te adibit? cui videberis bella? / Quem nunc amabis? Cuius esse diceris? / Quem basiabis? Cui labella mordebis?* (Jao si ga tebi, zlice! kakav ti život ostaje? Tko će ti sada

¹⁵³ Učestalost riječi približno je izbrojana u *AntConc* programu.

¹⁵⁴ 301. *Cur a Lyda spretus sibi doleat poeta.*

¹⁵⁵ 334. *Timet poeta, ne sit molestus Lydae.*

¹⁵⁶ *Mrzim i ljubim. Zašto je tako, možda me pitaš.*

Ne znam, no tako da jest, osjećam, mučim se sav.

Preveo D. Škiljan

¹⁵⁷ U 8. i 87. pjesmi naziva tako Lezbiju.

doći? Kome ćeš biti lijepa? Koga ćeš sada voljeti? Čija li ćeš biti? Koga ćeš ljubiti? Kome ćeš usnice gristi?).

Vrijedanje voljene žene nije nešto što bi Kunić lako prihvatio, stoga u njegovim epigramima nije moguće naći istu situaciju, već onu u kojoj odlazi od svoje miljenice i prestaje pisati o njoj, a razlog ni u kojem slučaju nije mržnja. Vođen ljubavlju (*ductus amore*) odlazi od svoje učenice navodeći kao razlog to što joj nije uspio pomoći ili poduprijeti je koliko je htio, premda je pokušao (*Nil poteram praesens, absens num forte juvare*).¹⁵⁸ Nije sasvim sigurno o kakvoj se pomoći ovdje radi, ali se iz drugih epigrama može naslutiti da je možda riječ o njezinoj pokojnoj kćeri koja je bila teško bolesna.¹⁵⁹ Pjesniku je njezina bolest i smrt i Lidino tugovanje za preminulom kćeri jako teško palo te joj pokazuje najdublju sućut i suosjećanje (*Nunc tecum tristes modo possum jungere curas, / Atque tuis moestus fletibus adgemere*).¹⁶⁰

U 51. pjesmi, jednoj od njegovih najljepših ljubavnih u kojoj odjekuje grčka pjesnikinja Sapfa, Katul nam daje psihološki uvid u svoje duboke osjećaje i emotivna stanja koji se manifestiraju fizički (*sva su mi čula zatravljena, jezik mi se koči, oganj mi tijelo obuzima, uši ječe zvonjavom, noćna tmina pokriva mi oba oka*)¹⁶¹. Međutim, nije lako pronaći Kunićev epigram koji bi u potpunosti odgovarao gore spomenutoj pjesmi, budući da pjesnici drugačije tumače svoje osjećaje prema ženama kojima se dive, ali neće biti z gorega spomenuti kako iste intenzivne osjećaje (zaljubljenost) proživljava dubrovački pjesnik.

162. epigram pravi je dokaz trajnih osjećaja koje pjesnik gaji prema jednoj ženi, gdje zaljubljenost kao prolazan osjećaj prerasta u ljubav koja raste iz sata u sat, a ona mu sve više prirasta srcu (*Jam senui, nec desit amor, sed crescit in horas / Et Lyda est animo gratior usque meo*)¹⁶²). Nadalje, najviše od svega voli biti u njezinoj blizini i ne skriva svoju sreću kada odu zajedno u kazalište, a pogotovo mu se sviđa kada želi biti njegova pratnja.¹⁶³ Iako prema toj ženi gaji neopisivu ljubav – prijateljsku – ipak zbog svećeničkog poziva drži određenu distancu pišući joj da je grijeh ako misli da je zaljubljen u nju.¹⁶⁴

¹⁵⁸ 604. *Cur a Lyda discesserit.*

¹⁵⁹ 572. *De Violanta, graviter aegrotante.*

¹⁶⁰ 587. *Ad Lydam, matrem moestissimam.*

¹⁶¹ *lingua sed torpet, tenuis sub artus / flamma demanat, sonitu suo / tintinant aures, gemina teguntur / lumina nocte.*

¹⁶² *Ostario sam već. Ljubav ne prestaje, već raste iz sata u sat, a Lida mi je prirasla srcu.* Prevela M. S.

¹⁶³ 627. *Ad Lydam.*

¹⁶⁴ 628. *Ad Lydam.*

7. Hendekasilabi

Hendekasilab (grč. ἑνδεκάσλλαβον) je, prema silabičkoj versifikaciji, naziv za stih od ukupno jedanaest slogova. U antičko doba bio je od velike važnosti u kvantitativnoj versifikaciji, a najzastupljeniji je u ondašnjem pjesništvu bio falečki jedanaesterac ili falekej (grč. φαλαίκειον), koji nosi naziv prema aleksandrijskom pjesniku Faleku. Njime su se od rimskih pjesnika služili Katul, Marcijal, Petronije i Prudencije.¹⁶⁵

Međutim, najbitnije za ovaj rad jest napomenuti da se tim stihom služio i Dubrovčanin Kunić, a dokaz za to nam daje izdanje njegove knjižice hendekasilaba, koje je tiskano u talijanskoj Parmi 1803. godine.

7.1. Parmsko izdanje Kunićevih hendekasilaba (1803.)

Ovo je izdanje najspecifičnije po tome što u sebi sadrži knjižicu hendekasilaba (*Hendecasyllaborum libellus*), a iz samog predgovora na tri stranice, upućenog čitatelju (*Ad lectorem*), doznaje se da je za očuvanje Kunićeve ostavštine ove vrste poezije zaslužan njegov dobri kolega i prijatelj Giuseppe Marotti (lat. *Josephus Marottus*). Njihov dobar prijateljski odnos ponajviše pokazuje Marottijeva težnja i volja da poslije Kunićeve smrti da u tisak njegove epigrame i Teokritove *Idile*. Ukupan broj pjesama u jedanaestercima u ovome izdanju jest 22, što je 24 manje od sveukupnog broja koje je Kunić napisao.¹⁶⁶

U vrijeme nastanka ovog izdanja znalo se koliki je virtuoz Kunić bio, pa tako ni tiskar Bodoni¹⁶⁷ ne osporava kvalitetu i izvrsnost njegovih epigrama, tumačeći kako je taj podatak već otkriven i posvjedočen, čime samo potvrđuje velik značaj našeg latinista, cijenjenog epigramatičara kako na hrvatskom području, tako i u inozemstvu¹⁶⁸ (*De quorum bonitate ac*

¹⁶⁵ Poveznica <http://proleksis.lzmk.hr/20379/>. Pristupano 18. 12. 2018.

¹⁶⁶ Osim hendekasilaba, koji čine tek neznatan dio parmskog izdanja, tiskar Bodoni uvrstio je i 585 epigrama.

¹⁶⁷ Giambattista Bodoni talijanski je tiskar i slovorezac, najpoznatiji oblikovatelj slova i knjiga u klasicizmu, čijim su se tipom slova izlivenih 1790. (*bodoni-antikva*), u Europi koristili pri tiskanju časopisa do sredine XX. stoljeća. Zbog jednostavnosti i ljepote rada prozvan je „umjetnikom jednostavnosti“ (*artista della semplicità*), a njegove su knjige tiskane na visokokvalitetnom papiru s izabranim ilustracijama i pripadaju među najsajjnija tiskarska ostvarenja. 1768. godine je u Parmi osnovao tiskaru *Stamperia reale*. Usp. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=8330>. 18. 12. 2018.

¹⁶⁸ Bitno je naglasiti da parmsko izdanje ne sadrži čitav Kunićev epigramatski opus, već epigrame iz skupine *moralia, encomiastica, satyrica, ludicra* i *varia*.

praestantia nihil attinet dicere, quum plane compertum testatumque sit, Cunichium, dum viveret, Roma iudice, principatum in hoc poeseos genere obtinuisse).

7.1.1. Stilistička analiza Kunićevih hendekasilaba

Stilske figure i tropi bile su od velikog značaja u antičkoj teoriji govorništva iz različitih razloga: dio su kvalitete govornikova stila i tvore ukras njegova govora, koji kod čitatelja ili slušatelja može izazvati ugodu ili neugodu, stoga je ovladavanje njima neophodno za obrazovanje budućeg govornika. Prema Škiljanu, nije lako točno definirati i utvrditi jasnu granicu između ove dvije vrste, smatrajući da se suvremena lingvistika nedovoljno bavi njima, a jedan od razloga je taj da je učenje o figurama i tropima usko povezano sa semantikom te se premalo bavi čovjekom i njegovom upotrebom jezika.¹⁶⁹

Nadalje, figure i tropi nisu ostali samo dijelom govorništva i djela o antičkoj retorici, već su za ovaj rad daleko bitniji kao stilska izražajna sredstva Katulovog i Kunićevog pjesništva, bez kojih bi bilo nemoguće zamisliti jednu stihovanu pjesmu. Za određivanje figura i tropa uvelike će poslužiti Škiljanov *Dijalog s antikom*, u kojem je jasno iznesena razlika među njima, a potom definicije i primjeri. Isto tako, stilski će biti analizirano tek nekolicina pjesama, i to prema figurama i tropima koji su najučestaliji u rimskog pjesnika.

Kod Kunića se mogu uočiti razne figure i tropi, od *tropa pomicanja granice izvan ravnine plana sadržaja*, gdje spada metonimija ili hipalaga, *tropa preskakanja* u koje ulaze metafora i ironija, sve do brojnih vrsta i podvrsta figura, figure iskaza *per adiectionem* ili figure ponavljanja: A) ponavljanje u kontaktu; B) ponavljanje na odstojanju, zatim ponavljanje sličnog dijela iskaza, figure iskaza *per detractioem*, figure iskaza *per ordinem*, figure mišljenja *per adiectionem*¹⁷⁰ i *per immutationem* te figure dikcije i misli.

U prvoj pjesmi uočavaju se figure ponavljanja, anafora (*Nec...2., 12.*), epifora ili antistrofa (*lepores, 1., 4.; Camoenae, 2., 5.; libello, 3., 6.*), prosapodoza ili kiklos (*Nec spero, aut studeo placere cunctis. Nec cunctis...12., 13.*). Među figurama mišljenja (*figurae sententiae*) prisutna je jedna antiteza (*bonus-malus, 8. - 9.*). Na samom početku pjesme ističu se tropi pomicanja granice i preskakanja koje čine metonimija i metafora. Moglo bi se reći da

¹⁶⁹ Škiljan, 1992.

¹⁷⁰ U Škiljanovoj klasifikaciji nije bilo mjesta za pleonazam kao posebnu figuru, a sve figure koje nastaju *per adiectionem* u izvjesnoj su mjeri pleonastičke. Usp. *Dijalog s antikom*, 1992., 78.

su *Cecropios*¹⁷¹ *lepores* ustvari atenski pjesnici, što se može zaključiti iz izdanja tiskanog 1771. godine, gdje umjesto *lepores* stoji *poetas*. Možda nije sasvim slučajan Kunićev pjesnički postupak da poput svoga uzora na sam kraj stiha stavi imenicu *lepores*, što je Katul učinio u drugom stihu 32. pjesme. *Numeros* u drugom stihu zamjenjuje riječ *versus*, pa se ovdje radi o metonimiji, budući da je jedan zajednički element s nadomještenom riječi upravo broj (*numerus*).

Najčešći trop mišljenja je retoričko pitanje (*interrogatio*), a treća pjesma, oslovljena mladićima na selu, prožeta je tom *immutatio syntactica* (1. - 12.). Adjunkcija¹⁷² je još jedna figura koju je lako uočiti u ovoj pjesmi (...*beata rura, Fontes, perspicuos lacus, virentes Silvarum latebras, amoena prata*, 13.-15.). Osim adjunkcije, prethodni stihovi sadrže i asidenton (dokidanje veznika kompresijom). Također je prisutan polisindeton (veznik *et*) i hiperbaton (*geminos abesse ocellos*, 12.; *celerem referte gressum*, 20.).

Nadalje, Kunić je u šestoj pjesmi upotrijebio čak dvije figure mišljenja, ili sintaktičke zamjene, a to su retoričko pitanje i eksklamacija (*Pulchrum Cor Domini, videsne, ut intus Extraeque ardeat aestuante flamma? Pulchrum Cor Domini, videsne, ut alte Mucrone lacerum fero patescat? Sic te nempe Deus cupitque amatque, Sic tu illum male vulneras amantem*, 1. - 4.; 6. - 7.). Usred retoričkih pitanja u petom stihu, vješto je umetnuta eksklamacija (*O gens dura hominum, et mala impiorum!*). U prethodnim stihovima ujedno se javlja anafora (*Pulchrum*, 1. i 3.; *Sic*, 6. i 7.).

7.1.2. Deminutivi u hendekasilabima

Umanjenice ili deminutivi¹⁷³ (lat. *deminuo*) gotovo su pa sastavni dio Katulove i Kunićeve poezije te je nemoguće pronaći pjesmu koja ne sadrži kakvu umanjenu imenicu ili čak umanjeni pridjev. Kunićevi hendekasilabi dobar su pokazatelj obilja deminutiva, a posebno se mogu uočiti oni koje je vješto preuzeo od rimskog pjesnika, ali i neki svojstveni isključivo njemu. Deminutiv imenice *liber* (knjiga), koji glasi *libellus*, spominje čak dvaput u

¹⁷¹ Pridjev *Cecropius* Katul spominje tek jednom, i to u 64. pjesmi, 79. stih (*Cecropiam solitam esse dapem dare Minotauro*). Isti pridjev učestaliji je kod Ovidija (OVID. epist. 10, 127, OVID. met. 6, 446).

¹⁷² Koordiniranje sintaktički zavisnih, ali semantički različitih grupa riječi.

¹⁷³ deminutiv (kasnolat. *deminutivus*, od *deminuere*: umanjiti), umanjenica, riječ (imenica, pridjev, glagol ili prilog) koja označuje umanjen predmet, svojstvo, proces ili okolnost. U pravilu je obilježena kao ekspresivna i/ili afektivna (emocionalna). Rjeđe deminutiv ima hipokoristično (npr. djetesce) ili deprecijativno značenje (npr. čovječuljak). Zato se najčešće upotrebljava u kolokvijalnome ili pučkom govoru, te književnoumjetničkom stilu, a rijetko u svečanijem govoru, odn. u administrativnom ili znanstvenom funkcionalnom stilu. Usp. poveznica: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=14495>.

prvoj pjesmi, četiri puta u drugoj, dvaput u četvrtoj i jedanput u jedanaestoj, što je ukupno devet puta u 22 hendekasilaba. Katul istu imenicu spominje nešto manje, i to u prvoj i četrnaestoj pjesmi (CATVLL. carm. 1, 1; CATVLL. carm. 14, 12), međutim, može se reći da ju je upravo on spomenuo među prvima u rimskoj književnosti.¹⁷⁴

Opella, umanjenica od imenice *opera*, nalazi se samo u drugoj pjesmi, a nije tipična ni kod Katula, tj. ne može se naći u njegovoj poeziji, tako da ju Kunić nije preuzeo izravno od njega, već možda od Lukrecija i Horacija.¹⁷⁵ *Popellus* i *litterula* su primjeri imenica specifičnih samo za Kunićeve pjesme (10, 10; 11, 15). Isto *otiolum*, deminutiv od *otium*, nalazi se u drugom stihu Kunićevog desetog jedanaesterca, ali se ne može pronaći kod Katula, nego samo imenica *otium* (CATVLL. carm. 51, 13, 15).

Neosporna je činjenica da je sljedeću umanjenicu, *ocellus*, koju spominje u trećoj i šesnaestoj pjesmi, preuzeo upravo od rimskog pjesnika (CATVLL. carm. 3, 18; CATVLL. carm. 45, 11; CATVLL. carm. 50, 10). Sukladno tome, deminutiv imenice *auris*, *auricula* (17, 6), još jedan dio ljudskog tijela, upotrebljava pod utjecajem rimskog pjesnika, koji istu imenicu spominje jedanput (CATVLL. carm. 67, 44), i to u akuzativu singulara.¹⁷⁶

U petoj pjesmi uočava se deminutiv imenice *versus*, *versiculus*, kako Kunić iz skromnosti naziva vlastite stihove koje šalje pjesniku Nomeniju, dok se ista imenica u već spomenutoj Katulovoj 16. pjesmi, punoj psovki i vrijeđanja, shvaća kao lascivna pjesma kojoj se Aurelije i Furije rugaju, a njemu zbog iste uskraćuju muškost, stoga nije neobično da im Katul vraća još težim uvredama (CATVLL. carm. 16, 3, 6).

Umanjenice u latinskom jeziku mogu biti i pridjevske, kao što je to slučaj u hrvatskom, a Kunićevi hendekasilabi dobar su pokazatelj njihove prisutnosti. Prije spomena pridjevskih deminutiva, neće biti zgorega spomenuti jednu umanjenicu koja ima pomalo drugačiju tvorbu. Naime, radi se o pridjevu *pusillus*, u značenju *veoma malen*, koji dolazi od imenice *pusus* (dječak) na čiji se korijen dodaje sufiks *-illus*. Taj se pridjev može uočiti na svega par mjesta u Katulovoj poeziji (CATVLL. carm. 37, 16, carm. 54, 1), a u Kunićevoj dvaput u drugom jedanaesteru i jednom u petnaestom.

¹⁷⁴ Ta je konstatacija proizašla nakon traženja riječi na sljedećoj poveznici <http://mizar.unive.it/mqdg/public/ricerca/query/check/started>, gdje sam u tražilicu upisala spomenutu riječ koju uz Katula spominju tek njegovi sljedbenici, primjerice Propertije, Ovidije i najviše epigramatičar Marcijal.

¹⁷⁵ LVCR. rer. nat. 1, 1114; HOR. epist. 1, 7, 8.

¹⁷⁶ Ista imenica učestalija je u Marcijalovim epigramima (MART. epigr. 3, 28, 1, MART. epigr. 3, 28, 2, MART. epigr. 12, 29, 12).

Nadalje, deminutiv pridjeva *miser* glasi *misellus*, a nema dvojbe da ga je Kunić uočio upravo u Katulovoj lirici. U 16. stihu desete pjesme stoji ranije spomenuti pridjev u vokativu jednine, na predzadnjem mjestu, isto kao u dvjema Katulovim pjesmama (CATVLL. carm. 3, 16, carm. 40, 1).

7.2. Katulovi hendekasilabi

Hendekasilab ili jedanaesterac jedan je od najčešćih stihova Katulove poezije u kojem su ispijane njegove 44 pjesme ili gotovo jedna četvrtina u zbirci od ukupno 116 pjesama. Prvih nekoliko hendekasilaba posvećeno je njegovoj dragoj Lezbiji i prijateljima, posebice njezinu ljubimcu vrapcu zbog čijeg uginuća ne može sakriti tugu, pa se tako u trećoj pjesmi obraća bogu podzemlja Orku (grčki Had). Njega krivi za vrapčevu smrt, ali mu je više od svega žao što njegova djevojka plače i što su njezina nabrekla okašca crvena od suza (*flendo turgiduli rubent ocelli*). Najljepša je pjesma ljubavne tematike već spomenuta peta¹⁷⁷ u kojoj se ne može ni slutiti da će jednom doći kraj ljubavi. Pjesnik žudi za bezbrojnim poljupcima, koje uspoređuje s pijeskom na libijskoj obali i zvijezdama¹⁷⁸, te tako izriče vlastitu želju za njima.

7.2.1. Carmen XLII: pjesma hendekasilabima

U ovoj pjesmi Katul se figurom apostrofe ili averzije obraća vlastitim stihovima, točnije jedanaestercima te ih poziva da dođu sa svih strana, sve kako bi se osvetio nekoj prostitutki koja mu ne želi vratiti pisma pisana tim stihom. Pjesnik je gnjevan i osvetoljubiv (*Persequamur eam et reflagitemus*), a uvredljivim jezikom opisuje prostitutku *koja sramotno stupa i iritantno se smije poput francuskog psa (turpe incedere, mimice ac moleste ridentem catuli ore Gallicani*¹⁷⁹). Njegova molba za pronalaskom dotične ne prestaje ni u sljedećim

¹⁷⁷ *Vivamus mea Lesbia, atque amemus...*

¹⁷⁸ Ista usporedba poznata je iz Biblije, ali odnosi se na potomstvo koje je Jahve obećao Abrahamu. “SVOJ ću blagoslov na te izliti i učiniti tvoje potomstvo brojnim poput zvijezda na nebu i pijeska na obali morskoj” (1. Mojsijeva 22:17, ST).

¹⁷⁹ Prema engleskom prijevodu, radi se o francuskoj pudlici (*laughing like a pesky French poodle*), što je vrlo vjerojatno s obzirom na dugo postojanje ove pasmine. Primjerice, Rimljani su na grobnicama i kovanicama rezbarili lik psa koji je nalikovao na današnjeg pudla, ali ne postoje sigurni dokazi je li ta pasmina još onda izumrla ili se dalje razvila u današnjeg pudla. Iako se vrsta često naziva francuskom, neki ipak smatraju da se pojavila u Njemačkoj. <https://www.dummies.com/pets/dogs/a-brief-history-of-the-poodle/> 7. 1. 2019.

stihovima, stoga svojim hendekasilabima daje zadatak da ju okruže i zatraže od nje pisma pritom joj se obraćajući s *moecha putida*. Ako ju kojim slučajem uvrede odvrte od zatraženih pisama, smatra da je potrebno promijeniti postupak i način pristupanja te joj se uljudno obratiti s *pudica et proba, redde codicillos*.

Tim stihovima završava pjesma u kojoj je jasno vidljiv pjesnikov invektivan ton popraćen uvredama i psovka, ali i njegov odnos prema jedanaestercima koji su mu nesumnjivo bili od velika značaja, budući da je u tom stihu ispjevao mnoge pjesme, a upravo ova u kojoj im se obraća, dokaz je daleko najveće privrženosti. S druge strane, kod Kunića nema direktnog obraćanja stihovima, ali je, kao što je ranije spomenuto, svoju knjižicu hendekasilaba skromno i ponizno nazivao kratkom i malom¹⁸⁰ (*brevem ac pusillum*). Ako bi se kojim slučajem desilo da netko prezire njegovu knjižicu, ne bi poput Katula koristio uvrede, već od čitatelja zahtijevao suzdržavanje od čitanja, te ga ismijavanje ne bi vrijedalo (*Hoc, oro, abstineat manum libello... Qui si forte meas tamen cachinnus aures attigerit, nihil movebor*). Kunić je samokritičan, stoga mu je sasvim jasno i nada se da ima onih kojima se njegova djela možda ne bi svidjela, što uspoređuje s Jupiterom koji se isto tako ne treba svidjeti baš svima *bilo da munjom obasjava sjeverni pol, bilo da ponovno doziva oblak i vlažne južnjake*.¹⁸¹

7.3. Katulova Carmen I i IX i Kunićevi hendekasilabi V i XV - usporedba

Prva pjesma u Katulovoj zbirci, o kojoj će više riječi biti u poglavlju o parafrazama, posvećena je povjesničaru i pjesniku Korneliju Nepotu. Retoričko pitanje na samom početku pjesme slično je uvodu Meleagrova *Vijenca* (*Μοῦσα φίλα, τίτι τάνδε φέρεις πάγκαρπον ἀοιδᾶν; ἢ τίς ὁ καὶ τεύξας ὕμνοθετᾶν στέφανον;*). Iščitavajući Kunićev hendekasilab pod rimskim brojem V iz izdanja u Parmi, lako je zamijetiti neke sličnosti u dikciji i samoj tematici. Kunić se obraća pjesniku Nomeniju¹⁸², a iz prvih par stihova doznaje se kako ga je iznimno cijenio, štoviše kao veoma učena pjesnika (*O doctissimus omnium Poeta, quotquot sunt, fuerunt, erunt, Nomeni...*). Za razliku od Katula koji oklijeva i nije odmah sasvim siguran kome da

Međutim, to bi mogao biti i francuski buldog koji je u antičko doba opisivan kao ogroman i bijesan pas sa širokim ustima, što se u današnje doba nikako ne može povezati s tom pasminom. Engleski prijevod s poveznice: <http://rudy.negenborn.net/catullus/text2/e42.htm>. Evolucija buldoga: <https://scienceline.org/2017/09/de-evolution-bulldog/> 7. 1. 2019.

Nije jasno zašto Katul jednu prostitutku uspoređuje upravo sa psom, budući da su, prema rimskom pravu, psi smatrani čuvarima kuća i stada. <https://www.ancient.eu/article/184/dogs-in-the-ancient-world/> 7. 1. 2019.

¹⁸⁰ *Hendecasyllaborum libellus*, II., 17.

¹⁸¹ Isto. I., 13-15.

¹⁸² Iza tog imena krije se Ruđer Bošković.

daruje svoju novu knjižicu pjesama, što potvrđuje spomenuto retoričko pitanje na samom početku pjesme, Kunić nam u četvrtom stihu odaje kako je baš Nomenije osoba kojoj će poslati, kako on kaže, *stihice* na čitanje (*Mitto versiculos tibi legendos*). S druge strane, Katul tek u osmom stihu konačno potvrđuje da će upravo Korneliju Nepotu dati svoju knjižicu. Katulov *libellus*, veoma čest deminutiv i u Kunićevoj poeziji, odgovara umanjenici *versiculus*, ne samo po vrsti riječi, već pokazuje kritički odnos kakav su pjesnici imali prema svojim pjesmama.

O Kunićevoj skromnosti i samokritičnosti već je bilo riječi, ali je posebno zanimljivo to da je Katul uvodnom pjesmom u zbirci pokazao isto, premda zadnji stih otkriva želju za trajnošću njegovih djela (*plus uno maneat perenne saeclo*). Zašto je baš Kornelije bio taj kome je on odlučio predati knjižicu, otkriva treći i četvrti stih. Naime, Katul je tog uvjerenja da je upravo Nepot smatrao da nešto vrijede njegove *trice* (*nugae*), što je onda bio naziv za novi žanr latinske poezije čiji su predstavnici bili već spomenuti neoterici. Kunić je, naprotiv, izabrao Nomenija, smatrajući kako je on jedini kadar kritički ocijeniti njegove latinske stihove i na koncu ih odobriti za sam tisak. Moli ga da odluku donese strogo i sudački, iznoseći mu dva stajališta što se tiču tiskanja: Kunić zbog prevelike samokritičnosti i skromnosti ne izražava želju za tiskanjem svojih pjesama, dok drugi smatraju kako bi trebale biti tiskane (*Nam mi nocte premi tenebricosa, luce digni aliis videntur alma*).

Kao što Katul u prvom stihu oklijeva, tako i Kunić izražava nesigurnost koju naziva raspravom ili parnicom (*litem*), stoga Nomeniju dodjeljuje ulogu suca (*iudex*), kako bi okončao tu parnicu (*Hanc litem dirimas volo*). Nadalje, ima potrebu objasniti da ne osjeća nikakav strah te da neće teško i mučno podnijeti što god Nomenije odlučio. Razlog otkriva u zadnjem stihu, obraćajući mu se ovdje kao prijatelju (*amice*) za kojeg je siguran da će se prikloniti njegovu mišljenju. Sličnost se, dakle, u spomenutim pjesmama očituje u deminutivima koji vjerojatno otkrivaju karakter pjesnika, ali i odabirom pouzdanih osoba u čije će ruke dospjeti njihova djela.

Nadalje, druge dvije pjesme u kojima se očituje sličnost su Katulova *Carmen IX* i Kunićeva XV, prva posvećena Katulovu prijatelju Veraniju, a druga Kunićevom Ignaciju. Iz prvih Katulovih stihova doznaje se da mu je od svih prijatelja Veranije najdraži, što je uspio postići participom prezenta *antistans* (*koji stoji ispred*) i ablativom *milibus trecentis* (*za tristo tisuća*), a mogli bismo to slobodno prevesti *za sedam kopalja si mi draži*.¹⁸³ Kunić, naprotiv, u

¹⁸³ Škiljan.

stilu enkomijastičnih epigrama, hvali Ignacija koga naziva nadom i dikom Romulovog roda (*O spes Romuleae decusque gentis*), a razlog otkriva u sljedećem stihu gdje se doznaje da mu se izrađuje plašt obojen crvenom bojom, što pjesnika veoma raduje¹⁸⁴. Radost opisuje gradacijom (*gaudet magis, exsilit, triumphat*), pa je lako zamisliti njegovu sreću zbog prijateljevog uspjeha. Razlog ushićenosti različit je kod obojice pjesnika, budući da se Katul raduje zbog prijateljeva povratka, a Kunić zbog gore navedenog razloga koji radi naglašavanja ponavlja u zadnja dva stiha. Povratak je Katulu sretna vijest, jer će konačno moći vidjeti prijatelja i poljubiti ga, a vrhunac sreće postignut je u zadnjim stihovima (*o quantum est hominum beatiorum, / quid me laetius est beatiusve?*).

¹⁸⁴ Plašt koji nosi kardinal.

8. Kunićeve parafraze Katula

Rajmund Kunić se parafrazama¹⁸⁵ i amplifikacijama ujedno služio u prijevodu Homerove *Ilijade* s grčkoga, što je rezultiralo s više stihova od originala. Što se poezije tiče, parafrazirao je Horacijeve *Ode* te četiri Katulove pjesme: *Carmina* I, III, IV i IX. Prva pjesma je posvetna, dakle posvećena je Korneliju Nepotu, povjesničaru i piscu, kojeg je kasnije identificirao Auzonije.¹⁸⁶ O toj je hendekasilabičnoj pjesmi već bilo riječi, pa će kod analize veća usredotočenost biti na samu usporedbu s njezinom parafraziranom inačicom, čiji je broj stihova 18.

Premda je upotreba deminutiva u Kunića učestala kao i kod Katula, u parafrazi ga amplificira te zamjenjuje s dvije riječi (*parvus liber* umjesto *libellus*). Nadalje, dva su obraćanja: prvo knjizi, a drugo Korneliju Nepotu, kojem se, u Kunićevoj verziji, knjiga željela sama poslati (*Se tibi vult mitti, Corneli...*). Personifikacijom Katulove novonastale knjižice trica (*nugae*) htio je naglasiti Katulovu težnju da ih pošalje upravo Nepotu koji je smatrao da njegova djela nešto vrijede. Kunićeva sklonost proširivanju pojedinih riječi vidljiva je u sljedećem primjeru: za *arida modo pumice expolitum* upotrijebio je metaforu *morsus* u ablativu singulara, tako da njegov stih glasi: *culte diu morsu pumicis aridulis*. U nekim stihovima mijenja tek poneki glagol ili drugačije raspoređuje pojedine riječi: *suesti* (2. sg. ind. pf. akt.) umjesto *solebas* (2. sg. ind. impf. akt.), infinitiv *putare* ispred *nugas*, zatim *exponere* na mjestu *explicare*, koji nose slično značenje. Deminutiv *libelli* u genitivu jednine, poput Katula, stavlja na kraj rečenice. U 16. stihu Kornelija naziva *odabranim zaštitnikom* (*Lectus Patronus*), što govori o njegovu velikom značaju.

¹⁸⁵ parafraza (lat. *paraphrasis* < grč. *παράφρασις*, doslovno: fraza stavljena pored neke druge), u najopćenitijem smislu riječi (te u retorici, leksikografiji, lingvistici), ponavljanje nekog teksta s pomoću opisivanja ili pak objasnidbenih dodataka, kadšto i prevođenjem. U jezičnoj analizi za izričaj A kaže se da je parafraza izričaja B ako A preformulira B, ali je duži i eksplicitniji nego on. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=46599>. Pristupano 18. 2. 2019.

¹⁸⁶ Kornelije Nepot (100 - 24. pr. Kr.) rodio se u Hostiliji, selu u Cisalpinskoj Galiji, nedaleko od Verone. Njegovo je galsko podrijetlo posvjedočio Auzonije, a Plinije Stariji ga je u *Naturalis Historia* nazvao *Padi accola*. Poveznica <https://sites.google.com/site/librariumdatabase/greek-sources-3/greek-sources---biographies/cornelius-nepos>. Pristupano 20. 2. 2019.

Pjesma završava obraćanjem Muzi koju Katul naziva *patrona virgo*, a Kunić *virgo de magni vertice nata Iovis* ili *djevom rođenom iz glave velikog Jupitera*. Prema grčkoj mitologiji, božica Atena je naoružana iskočila iz Zeusove glave, pa se iz toga doznaje da je u pjesmi riječ o božici Minervi. Kunić je time osjetio potrebu za otkrivanjem muzinog imena, koje Katul ne otkriva, već ostavlja za nagađanje. Želju za trajnošću svojih djela Katul je jednostavno prikazao u trećem licu jednine konjunktiva prezenta aktivnog (*maneant*), prilogom *perenne* i ablativom vremena *uno saeclo*. Kunić je to isto, uz ponavljanje imenice kojoj Katul želi dug vijek (*opus parvum*, tj. *libellus*), postigao dvama glagolima u drugom licu jednine konjunktiva prezenta aktivnog (*adspicias* i *serves*), a prilog *perenne* stavio je iza njih.

Osim što je 57. epigram iz skupine nadgrobnih i žalobnih epigrama posvetio Lezbijinu uginulom vrapcu, Kunić je u 20 stihova – dva više od originala – parafrazirao Katulovu pjesmu koja govori o samom uginuću njezinog omiljenog ljubimca. U prvim se stihovima primjećuje zasebno obraćanje dvama božanstvima u vokativu jednine, Veneri i Kupidu, ali i epiteti (*pulchra* i *formose*) koje Katul ne koristi te anafora (*luge* i *ille*). Katulov *hominum venustiorum* Kunić je zamijenio s *bellorum Virum*, gdje je radi metra skratio genitiv množine imenice *vir*. Kunić je imenicu *passer*, koju Katul ponavlja dvaput na početku trećeg i četvrtog stiha, pobliže odredio pokaznom zamjenicom *ille* u trećem i četvrtom stihu (isto anafora), koja se može shvatiti kao određeni član uz imenicu poznatu čitatelju (kao *the* u engleskom). Osim anafore, u originalnoj se verziji u ranije spomenutim stihovima nalazi i epifora (*meae puellae*). Kako bi izbjegao ponavljanje imenice *puella*, Kunić koristi još *domina* u genitivu jednine. Može se primijetiti kako su neke imenice, primjerice *passer*, *puella* i *domina*, u Kunićevoj verziji napisane velikim slovima ondje gdje to nije nužno (na sredini ili na kraju stiha). Iako je pisanje velikih slova na spomenutim mjestima bilo uobičajeno za razdoblje latinizma, ipak nije sasvim sigurno je li sam Kunić spomenute imenice tako napisao.

Vrapčevu smrt Kunić je zabilježio u trećem stihu (*Occidit heu nostrae Passer bonus ille Puellae*), a isto tako i Katul (*passer mortuus est meae puellae*). Lezbijinu ljubav prema vrapcu kojeg je voljela više od svojih očiju (*Quem plus illa oculis suis amabat*), Kunić je izrazio dvama stihovima u kojima se ponavlja imenica *oculus* u ablativu jednine. Umjesto jednoga (*mellitus*), koristi čak tri pridjeva koji doprinose vrapčevoj fizičkoj karakterizaciji (*docilis*, *mitis*, *dulcis*), među kojima je Katulov *mellitus* zamijenjen s *melle dulci dulcior* (slađi od slatkoga meda) i *Cecropiis dulcior favis* (slađi od atičkog meda). *Norat* ili skraćeni oblik od *noverat* (treće lice jednine indikativa pluskvamperfekta aktivnog od glagola *nosco*, 3.

novi, notum) Kunić nije mijenjao. *Puella* je zamijenio s *Filia*, gdje je ponovno vidljivo veliko početno slovo u općoj imenici. Umjesto glagola *moveo*, 2. u trećem licu jednine indikativa imperfekta aktivnog (*movebat*), koristio je glagol *posse* u trećem licu singulara istog vremena (*poterat*) i infinitiv prezenta pasivnog *avelli*.¹⁸⁷ Za korelativ *tam-quam* stoji *sic-ut*, a mjesto *huc-illuc hac-illac*. U dvanaestom stihu je uz onomatopeju (*pipiabat*) i personifikacija (*garrulus*), što je svojstveno čovjeku koji ima tendenciju mnogo govoriti. Obraćanje podzemnom svijetu je slično (*At vobis Orci male sit...*), jedino što je Kunić još dodao *mala regna* i prilog *avide*, sve kako bi naglasio Katulovu mržnju prema podzemnom svijetu u kojem je završio ljubimac njegove drage. Katulov uzvik boli *io* izrazio je ponavljanjem uzvika *heu!*. Zadnji stih donosi samo jedan deminutiv (*lacrimulis*), budući da je Kunić *ocelli* zamijenio s metaforom *lumina*, uz koju se veže atribut *uda* i kauzalni ablativ *moestis lacrimulis* (zbog tužnih suzica). Gerund *flendo* ostao je ovdje nepromijenjen, jedino što ga je Katul stavio na početak zadnjeg stiha, a Kunić na predzadnje mjesto u pretposljednem stihu, u kojem također dodaje vremenski prilog *nunc*, možda radi naglašavanja trenutka Lezbijine slabosti nakon uginuća vrapca.

Sljedeća parafraza jest ona Katulove četvrte pjesme, u kojoj je riječ o starom brodu (grč. *phaselos*). Pjesma je opširnija od drugih (34 stiha), sadrži geografske podatke i starogrčki vokabular, a metar je jampski trimetar ili senar. Kunić je imenicu *hospes* stavio u vokativ jednine i na sam početak pjesme, a Katul u množinu i na kraj prvoga stiha. Iz prvih se Kunićevih stihova (*longa confectum aetate*) doznaje da je brod star, dok je isto kod Katula tek u posljednjim stihovima (*Sed haec prius fuere i senet*). Kunić je za Katulovu sintagmu *natantis trabis* u genitivu singulara, upotrijebio akuzativ množine *sulcantes carinas*, isto u trećem stihu. Nadalje, uz *litus* dodaje i *Ilyrii*, pa se lako može zaključiti kako se ovdje radi o Ilirskoj obali, tj. Jadranskom moru, premda i Katul koristi pridjev *Hadriaticus*. Nakon toga započinje nabrojanje geografskih pojmova vezanih za grčko područje (*Cyclades, Rhodos, Isthmus*¹⁸⁸), a spominje se i rimska provincija Tracija¹⁸⁹. Katulov pridjev *trux*, koji se vezao uz Crno more ili *Ponticum sinum*, u akuzativu jednine, pridao je imenici *unda*, povezanoj s istim morem, ali upotrijebivši za njega pridjev *Euxinus*. Pridjev *comata*, koji stoji uz imenicu *silva* u nominativu jednine, zamijenio je pridjevom *superba* u istome padežu i ablativom

¹⁸⁷ Glagol je *avello*, 3., - *velli, vulsum* – otrgnuti.

¹⁸⁸ Prevlaka, vjerojatno Korintska. Kroz nju je danas prokopan Korintski kanal, koji spaja Korintski zaljev sa Saronskim zaljevom u Egejskom moru.

¹⁸⁹ Tracija ili Trakija (lat. *Thracia*, grč. *Θράκη, Thrákē*), povijesna i geografska pokrajina u jugoistočnoj Europi, danas razdijeljena između Bugarske (Sjeverna Tracija), Grčke (Zapadna Tracija) i Turske (Istočna Tracija). <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=61960>. 28. 1. 2019.

uzroka (*densis comis*). Na personifikaciju broda ukazuje pridjev *loquax*, koji je u Katulovoj pjesmi u ablativu jednine, ali ne kao pridjev, već particip prezenta aktivnog glagola *loquor*, dep. 3. *locutus sum*. Slijedi obraćanje Amastridi ili Amasri¹⁹⁰ i Kitoru¹⁹¹ punom šimšira (*buxifer*), što je Kunić proširio dvjema imenicama u ablativu jednine (*buxo*) te dativu množine (*iugis*).

Nadalje, koristi pozitiv sličnog pridjeva (*nota*) umjesto superlativa (*cognitissima*), a umjesto infinitiva perfekta aktivnog (*stetisse, imbuisse*), budući da je Katul ovdje upotrijebio konstrukciju akuzativ s infinitivom, stoji treće lice singulara indikativa perfekta aktivnog (*stetit, imbuit*). Ablativom vremena (*longo tempore*), kojega nema u originalnoj verziji, ukazuje na duljinu trajanja vožnje brodom po nemirnom moru, što je Katul izrazio stihovima *tot per impotentia freta*. Brojni sinonimi u ovoj pjesmi ukazuju na Kunićevo odlično vladanje latinskim jezikom (*saevo, ferox, vertice, remos, pellucidulum, placido, gemini*). Kunić je, kako je već spomenuto, sklon pridjevskim deminutivima (pr. *pellucidulum*)¹⁹². U trećem stihu od kraja nalazi se deminutiv *otiolum* u ablativu jednine, a pjesma završava obraćanjem Kastoru i Poluksu koje Kunić naziva Tindarevićima ili sinovima kralja Tindareja (*Tyndaridae*)¹⁹³. Katul ponavlja deminutiv *gemellus* (blizančić) u vokativu singulara, a takvo je obraćanje, svakom ponaosob – blizancu Kastoru i Kastorovu blizancu, tj. Poluksu (*Gemelle Castor et gemelle Castoris*) – u prvom stihu Kunićeve parafraze treće Katulove pjesme.

Posljednja Kunićeva parafraza Katula već je spomenuta pjesma Katulovom prijatelju Veraniju, čijem imenu daje jedno slovo više (*Verannius*). U drugom stihu Kunić povećava broj s 300 000 na 600 000 (*sexcentis milibus*), kako bi naglasio još veću važnost Katulova prijatelja čijem se povratku veoma raduje. Treći stih je gotovo pa jednak, jedino što dodaje imenicu *patria* u akuzativu singulara (akuzativ cilja), a umjesto posvojne zamjenice u akuzativu plurala *tuos*, koja se veže uz *penates*, stavlja pridjev *notus* u isti padež i broj. U Kunićevoj parafrazi nema riječi *anus*, apozicije uz imenicu *mater* u akuzativu jednine, a uz *fratres* je upotrijebljen isti pridjev u akuzativu množine, jedino što pripada različitim deklinacijama (Katul: *unanimos*; Kunić: *unanimos*). U petom je stihu na mjestu uskliknika slučajno stavljen upitnik koji je i u originalu i u parafrazi na kraju prethodnog stiha. Pridjev *beatus* zamijenjen je dvama sinonimskim pridjevima, *felix* i *faustus*, atributima uz *nuncius*,

¹⁹⁰ Mali lučki grad na Crnom moru, na području današnje Turske i drevne regije Paflagonije.

¹⁹¹ Vjerojatno naselje na sjevernoj obali Male Azije.

¹⁹² Deminutiv od *pellucidus*, 3 – providan.

¹⁹³ Isti patronim javlja se u nekih rimskih autora te antologijama (VERG. app. ciris 399, HOR. carm. 4, 8, 31, OVID. met. 8, 301, OVID. fast. 5, 700, OVID. trist. 1, 10, 45, SEN. Herc. f. 14, SEN. Herc. f. 552, VAL. FL. Argon. 3, 187, STAT. silu. 4, 8, 52, ANTH. Lat. 617, 2, ANTH. Lat. 623, 2).

koji pokazuje odklon od klasičnog stila. Uz to što je vijest o povratku sretna i radosna, Kunić dodaje stih kako je taj dan dostojan da se obilježi s puno časti (*Atque coli multo dignus honore dies*). Kunić je prvo lice singulara futura prvog aktivnog (*visam* i *audiam*) odlučio zamijeniti glagolom *do*, 1. u trećem slicu singulara futura prvog pasivnog (*dabitur*) i infinitivima glagola *viso*, 3. i *audio*, 4. U devetom i desetom Kunićevom stihu se uz polisindeton može uočiti i pleonazam (*cultusque, et...Urbesque, et populos...*). Katul je u sedmom stihu upotrijebio figuru asindeton (*loca, facta, nationes*). Dubrovčanin dodaje još riječi *cultus*, *mores*, *urbes* i *populos*, pa će Katul osim mjesta, događaja i naroda, čuti priče o štovanjima ili obredima, običajima, gradovima i narodima, što se zapravo i podrazumijeva iz onog trikolona. *Ut mos est tuus* izmijenjen je s ablativom načina *more tuo*. Tri stiha dalje nalazi se ablativ apsolutni *collo applicito*, dok u originalnoj verziji stoji particip prezenta aktivnog. Katulovu trikolonu gornjeg dijela ljudskog tijela koje kani poljubiti (*collum, os, oculos*), dodao je *frons* u dativu jednine, a fraza *oscula dare* zamjenjuje glagol *suavior*, 1. u prvom licu singulara futura prvog aktivnog (*suaviabor*). Broj *mille* dodao je svojevrijedno, vjerojatno se povodeći Katulovom petom pjesmom u kojoj žudi za bezbrojnim poljupcima. U zadnja dva stiha dubrovački pjesnik ponavlja imperativ glagola *dico*, 3. u drugom licu množine (*dicite*) te upitnu zamjenicu *quid* i osobnu zamjenicu *me*. Razlog je vjerojatno naglašavanje već spomenutog veselja povodom Veranijeva povratka koji pjesnika čini najsretnijim čovjekom na svijetu, a pjesma završava retoričkim pitanjem:

Katul: *O quantum est hominum beatiorum,*

quid me laetius est beatiusve?

Kunić: *O quantum est Hominum laetorum, dicite, quid me,*

Dicite, quid me usquam laetius esse potest?

9. Katul i Kunić u nastavnoj praksi latinskog jezika

Nastava latinskog jezika uglavnom je fokusirana na gramatiku, a dijelom se dotiče i rimske civilizacije i književnosti, iako način obrađivanja gradiva i prolaženje istoga ovisi od škole do škole. Osim spomena rimskih autora i djela koja su obilježila povijest svjetske književnosti, zbog čega su neka i danas školske lektire (primjerice Vergilijeva *Eneida*), bilo bi poželjno djelomice se posvetiti nekim autorima hrvatskog latinizma. Kad se čitaju i prevode odabrane Katulove pjesme¹⁹⁴, bilo bi dobro spomenuti hrvatske latiniste koji su pisali u stilu rimskog pjesnika, primjerice Dubrovčanina kojem je ovaj rad i posvećen, Rajmunda Kunića. Jedan sat bio bi osmišljen tako da se pročitaju neke pjesme obojice pjesnika, primjerice Lidi i Lezbiji, nakon čega bi učenici trebali uočiti sličnosti i razlike, koje bi zajedno s profesorom ili profesoricom pisali po ploči, čime bi se ujedno učio novi vokabular ili ponavljao stari. Za domaću zadaću bi se mogli izraditi plakati i portreti Lide i Lezbije. Od ostalih pjesama, mogla bi se čitati ona o Lezbijinu vrapcu, a nakon čitanja i prevođenja učenici bi mogli napraviti strip i izložiti ga na pano škole. Učenici bi također trebali dobiti uvid u Kunićev stvaralački opus i njegovu svestranost, budući da je napisao tisuće pjesama raznolike tematike, a njegovo se ime gotovo ni ne spominje na nastavi.

Rukopisna tradicija u Hrvatskoj također je malo spominjana u školskoj nastavi, pogotovo latinskog jezika. Učenicima bi trebalo biti zanimljivo vidjeti stare rukopise na latinskom jeziku, pa bi odlazak u arhiv ili druge institucije potaknuo u nekima interes za proučavanje i istraživanje rukopisa, a njihovo iščitavanje novi izazov. Bilo bi interesantno kad bi se u sklopu nastave latinskog održala dodatna nastava na kojoj bi učenici, na način starih prepisivača, prepisivali tekstove, što bi im svakako pomoglo pri učenju vokabulara. Nadalje, nekim bi učenicima, koji pokazuju talent za likovnu umjetnost, bilo interesantnije izrađivati plakate ili ranije spomenute stripove. Nastava latinskog jezika, na prethodno opisan način, potaknula bi veći interes za učenje tog klasičnog jezika te svakom učeniku pružila mogućnost bilo istraživanja bilo umjetničkog izražavanja.

¹⁹⁴ Katul je, doduše, dio nastavnog plana i programa jedino klasičnih gimnazija, budući da se u njima latinski uči četiri, a ne dvije godine kao u ostalim gimnazijama. Plan i program za klasične gimnazije nalazi se na sljedećoj poveznici: http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/klasichni_jezici/latinski.pdf.

10. Zaključak

U ovom je radu prikazana sličnost dvojice pjesnika iz različitih razdoblja – rimskog doba i hrvatskog latinizma. Katul je živio u vrijeme velikih povijesnih ličnosti, Cicerona i Cezara, kada se pripremao propast Republike, ali građanske ratove i uspostavljanje Rimskog Carstva nije doživio. Katul predstavlja novu generaciju rimskih pjesnika (*neoterici*), a njegova poezija otklon od dotadašnje tradicionalne, uglavnom epske poezije. Iako je i on umio pisati u epskoj formi i učenim stilom (*sermo doctus*), ipak je više proslavljen pisanjem pjesama u gradskom žargonu (*sermo urbanus*). Kunić je, uz Bernarda Džamanjica i Benedikta Staya, jedan od najznačajnijih Dubrovčana koji su obilježili hrvatsku latinističku književnost 18. stoljeća. Uzore je nalazio u antičkim autorima, ponajviše Kalimahu, Ovidiju, Vergiliju te dakako Katulu. Njegov interes za Katula pokazali su neki epigrami u kojima spominje rimskog pjesnika te parafraze njegovih četiriju pjesama. Oni su dokaz Kunićevog savršenog poznavanja latinskog, ali i upotrebe nekih riječi koje su svojstvene razdoblju latinizma. Dikcija i stil Gaja Valerija Katula ponajviše se očituje u Kunićevim četirima odabranim elegijama i hendekasilabima različite tematike.

Katul je uveo estetske vrijednosti helenističke poezije u rimsku, ponajviše se ogledavši na Kalimaha, a osnutkom novog pjesničkog pravca, uvelike je utjecao na kasnije pjesnike, rimske, renesanse i latinističke. Premda je Kunić svoje uzore pronalazio u grčkoj i rimskoj književnosti te na koncu preveo čitavu Homerovu *Ilijadu* na latinski, s 3094 stihova više od originala, ipak je raznolikim i bogatim stvaralačkim opusom uspio postići pjesničku jedinstvenost, virtuoznost te dakako učenost. Na klasičnim filolozima ostaje da se posvete prevođenju nekih njegovih djela – osobito epigrama i elegija – ali i izdavanju, budući da su mnoga, na žalost, netiskana.

11. Popis literature

1. Appendini, Urbanus. 1811. *Carmina. Accedunt selecta illustrium Ragusinorum poemata*. Dubrovnik.
2. Bratičević, Irena. 2015. *Via virtutis / Put vrline. Epigramatski opus Rajmunda Kunića*. Ex Libris. Zagreb.
3. Bratičević, Irena. 2012. *Novi prilozi za životopis Rajmunda Kunića*. Povijesni prilozi 31, str. 193-215.
4. Forsyth, Phyllis Young. 1972/1973. *The Gellius Cycle of Catullus*. sv. 68. br. 2. str. 175-177.
5. Glavičić, Branimir. 1990. *Hrvatski latinisti-humanisti na razmeđu XV/XVI. stoljeća*. Senjski zbornik: prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu, sv. 17 br. 1. str. 61-68.
6. Haig Gaisser, Julia. 2017. *A Guide to Neo-Latin literature*. Cambridge University Press. Poglavlje 7. str. 113-130.
7. *Hrvatski latinisti II. Pet stoljeća hrvatske književnosti*. 1970. Matica hrvatska. Zagreb.
8. Knezović, Pavao. 1996. *Elegije Rajmunda Kunića*. Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku. sv. 34. ur. Ivica Martinović. str. 103-119.
9. Michaeler, Karl Joseph. 1784. *Collectio poetarum elegiacorum stylo, et sapore Catulliano scribentium*. Vindobonae.
10. Paljetak, Luko. 1996. *Rajmund Kunić u salonu Marije Pizzeli*. Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku. sv. 34. ur. Ivica Martinović. str. 185-195.
11. Salopek, D; Sironić, M. 1977. *Grčka književnost u: Povijest svjetske književnosti 2*, ur. V. Vratović, str. 7-187. Zagreb.
12. Schiffler, Ljerka. 1996. *Etički motivi u poeziji Rajmunda Kunića*. Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku. ur. Ivica Martinović. str. 143-150.
13. Schwabe, Ludwig. 2017. *Teuffels history of Roman literature*. Nikosia, Cyprus.
14. Škiljan, Dubravko. 1992. *Dijalog s antikom*. Latina et Graeca. Zagreb.
15. Tosi, Joachimus. 1795. *De vita Raymundi Cunichii commentariolum*. Romae.

16. Vratović, Vladimir. 1989. *Hrvatski latinizam i rimska književnost: studije, članci, ocjene*. Nakladni zavod Matice hrvatske. Zagreb.
17. Vratović, Vladimir. 2003. *Hrvatski latinizam u XVIII. stoljeću*. Hrvatska i Europa: kultura, znanost i umjetnost. sv. 3.: Barok i prosvjetiteljstvo (XVII – XVIII. stoljeće). ur. Ivan Golub. Školska knjiga. Zagreb. str. 565-575.
18. Vratović, Vladimir. 2003. *Rimska književnost*. Biakova. Zagreb.
19. Wiseman, Timothy Peter. 1985. *Catullus and His World*. Cambridge University Press.